

SKILSMISSEVOKSEN

Fenomen og fortolkning

Lene Grønvold

Et arr, en smerte
En tåre, et minne
En knute, et spørsmål

Latter
så sjelden, men så utrolig
betydningsfull

En fortid
sorg, glede

En framtid
Gjennomsiktig

Rikke.

Fra dikt.no

Veileder: Heidi Larsgaard

Masteroppgave i familieterapi og systemisk praksis MAFAM-50

Diakonhjemmet høgskole – Vår 2014

Avd. for etter- og videreutdanning

Innleveringsdato: 30.05.2014

Antall ord: 24166

FORORD

Først og fremst – uendelig mange takk til deg, Nils. Uten din enorme støtte og forbilledlige evne til å sette deg selv til side, hadde jeg aldri vært i nærheten av å kunne sette meg ned og få denne oppgaven ut av kroppen og ned på papiret. Det har vært en kamp – vi vant den sammen! Og Gave, du har vært enestående tålmodig, nå kan mamma leke.

Tusen takk til A, B og C – takk for at dere villig delte av deres opplevelser, med hjerte og sjel, jeg håper mine fortolkninger yter dere den respekten dere fortjener.

Til min veileder Heidi Larsgaard - Din kunnskap og din evne til struktur har vært helt nødvendig for at jeg skulle kunne klare dette på så kort tid. Din oppmuntring, ros og konstruktive tilbakemeldinger har gitt meg trygghet og tro på meg selv. Tusen takk!!

Takk til arbeidsgivere som har gitt meg tid og støtte, og mine kjære kollegaer som har heiet på meg og tatt i et ekstra tak de siste kritiske ukene.

Takk til medstudenter på Diakonhjemmet, til studieveiledere – dere har fått meg til å vokse og tro på at jeg har noe å bidra med på dette feltet. Hadde det ikke vært for et par av dere, hadde jeg kanskje fortsatt tenkt at jeg måtte komme i overgangsalderen før jeg hadde noe i en terapeutstol å gjøre.

Sist, men ikke minst, tusen HJERTELIG takk til foreldre, bonusforeldre og svigerforeldre for støtte og hjelp, både økonomisk og ved å gi av deres tid. Skilsmisse eller ikke – FAMILIE er fundamentet, og jeg setter umåtelig stor pris på dere alle.

(Og til meg selv, jeg er stolt av deg)

Oslo, 23.05.2014

Lene Grønvold

SAMMENDRAG

Skilsmisse er en av de mest stressende opplevelser man kan ha. Forskning på feltet tar i all hovedsak for seg barns befatning med fenomenet, og sier lite om hvordan voksne opplever det når foreldrene skiller seg. Denne undersøkelsen omhandler hvordan tre voksne mennesker beskriver seg selv gjennom sine opplevelser av at foreldrene skilte seg etter de selv hadde flyttet hjemmefra.

En forståelse som ligger til grunn for undersøkelsen er at en skilsmisse påvirker relasjonen mellom foreldre og deres, her voksne barn, og også familiestrukturen.

Gjennom metoden Interpretative Phenomenological Analysis (IPA) er følgende spørsmål belyst i undersøkelsen:

- Hvordan opplevde informantene sin relasjon til foreldrene, før, under og etter skilsmissen?
- Hvordan opplevde informantene familiestrukturen? Hvordan endret den seg under og/eller etter skilsmissen?
- På hvilken måte opplever informantene at skilsmisseprosessen og tiden etter påvirket dem?

Analysen viser at foreldrenes skilsmisse hadde emosjonell påvirkning, den ga endring i relasjoner og familiestruktur, og den førte til endringer hos informantene og ga lærdom for ettertiden.

INNHOLDSFORTEGNELSE

1	INNLEDNING	5
1.1	Problemstilling og bakgrunn for valg av tema.....	5
1.1.1	Forforståelse	5
1.2	Formålet med studien	8
1.3	Forskningsspørsmålene	9
1.4	Oppbygging av oppgaven.....	10
2	TEORI	10
2.1	Med blick på relasjon	11
2.1.1	Følelsene i relasjonen	14
2.1.2	Foreldres påvirkning på barnas fremtidige relasjoner	15
2.2	Med blick på familiestruktur.....	16
2.2.1	Begreper til forståelse av familiestrukturen.....	18
2.3	Med blick på diskurser.....	20
2.3.1	Diskurser rundt ekteskap og familie.....	21
2.3.2	Diskurser om foreldreskap	22
2.3.3	Brudd på diskursene	23
3	METODE.....	24
3.1	Vitenskapelige refleksjoner og forankring	25
3.2	Metodologi og IPA	27
3.2.1	Fenomenologi	28
3.2.2	Hermeneutikk.....	28
3.3	Hva er Interpretative Phenomenological Analysis?	29
3.3.1	IPA og teoretiske forståelsesrammer.....	30
3.4	Overførbarhet, bekreftbarhet og troverdighet.....	32
3.5	Innsamling av data.....	34
3.5.1	Utvalgsprosessen	34
3.5.2	Intervjuguiden.....	35
3.5.3	Samtalene	36
3.5.4	Transkripsjon og kategorisering.....	37
3.5.5	Fra transkripsjon til koding	39
3.6	Etiske refleksjoner	41
4	ANALYSEN	43
4.1	”Det var liksom bare sånn ”BAM!!!””	44
4.1.1	Som saus og stein – metaforer i minnet.....	45
4.1.2	”Han følte at hele hans verden raste sammen”	49
4.2	”Jeg følte at jeg måtte være den voksne”	51
4.2.1	Rollebytte, koalisjoner og brudd på diskurs	52
4.2.2	Relasjonene endret – for alltid?.....	58
4.3	”Jeg tror jeg er flinkere til å vise at jeg er glad i dem jeg bryr meg om”	63
5	HVA OPPDAGET JEG?	65
5.1	Skilsmissen har emosjonell påvirkning	65
5.2	Skilsmissen gir endring i relasjoner og familiestruktur.....	65
5.3	Skilsmissen fører til endring hos familiemedlemmene og gir lærdom til informantene.	67
5.4	Noen avsluttende refleksjoner	68
	LITTERATURLISTE	70
	VEDLEGG	73

1 INNLEDNING

”Nå som du er voksen, skal du få høre hvordan det egentlig var”.

Hva gjør det med et barn å få høre sannheten om foreldrenes ekteskap, om hvordan de elsket og hatet, og hva som faktisk skjedde den sommeren du var på speiderleir? Hva gjør det med barnets syn på seg selv, sin egen oppvekst, relasjonen til foreldrene og troen på evig kjærlighet? Hva om barnet er 23 år?

Jeg ønsker å belyse det å bli skilsmissebarn i voksen alder, og forsøke å bidra til en forståelse for hvordan opplevelsen kan være for voksne barn når foreldrene etter mange års ekteskap velger å skilles.

1.1 Problemstilling og bakgrunn for valg av tema

Jeg har valgt følgende problemstilling:

Hvordan opplever voksne barn foreldrenes skilsmisse?

Under arbeidet med problemstillingen var det flere spørsmål som dukket opp. Disse omhandlet blant annet familiestruktur, handlingsmønstre innad i familien, individenes rolle og mulige allianser innad i familiesystemet. Hvordan var de før og hvilke endringer førte eventuelt skilsmissen til? Hvilke implisitte og eksplisitte forventninger hadde foreldrene til de voksne barnas deltagelse i skilsmisseprosessen, og hvordan ble disse opplevd og håndtert av de voksne barna – der og da, men også i ettertid? Disse spørsmålene var knyttet til min forforståelse.

1.1.1 Forforståelse

Så lenge jeg kan huske, har jeg vært opptatt av mellommenneskelige relasjoner, og hvordan de relasjoner man er en del av, påvirker ens livsutfoldelse på alle måter. Den fenomenologiske filosofen Edmund G. A. Husserl (1859-1938) lanserte ideen om at menneskets bevissthet er

intensjonal, og mente mennesket også er intensjonalt i sine handlinger¹ (Smith, Flowers og Larkin 2009:13). Dette er en tanke jeg slutter meg til, og som sammenfaller med lærestoff og erfaring: *Man blir noen på bakgrunn av relasjonen til noen, og ens relasjon til andre er med på å definere den man er.*

Jeg har gjort meg noen tanker i forhold til denne slutningen, i lys av min utdanning og arbeidserfaring. Jeg tenker at mellommenneskelige relasjoner utvikles gjennom livsløpet, og det forholdet man har til sine foreldre, kan sies å være den relasjonen som gjennomgår den mest omfattende utviklingen. Videre at den ene parten fødes inn i total avhengighet av den andre, og gjennom samspill og en stadig økende bevissthet, utforskes og utvikles rammene for relasjonen. Gjennom å sanse, og forsøke å forstå hva som styrker eller svekker båndene mellom individene, tilpasser medlemmene seg systemets implisitte og eksplisitte regler. Løsrivningsprosessen mellom barn og foreldre starter tidlig, for så å kulminere i oppbrudd og barnets utflytting fra hjemmet og foreldrenes daglige overoppsyn. Vil man da bli sett på som voksen, eller er man alltid ”barn” av sine foreldre?

Jeg vil understreke at det foregående er en del av min forforståelse, og er derfor med på å påvirke hvordan jeg tolker mine informanternes opplevelser.

Så hva skjer med barnas relasjon til sine foreldre ved en skilsmisse? Hvordan oppleves denne endringen for dem, hva skjer med kontakten og de følelsesmessige båndene når den kjente rammen rundt familiens samliv brytes?

Fenomenet jeg studerer har røtter i mitt eget liv, da mine foreldre skilte seg noen år etter jeg selv flyttet hjemmefra. De følelsene jeg opplevde, både overrasket og gjorde meg nysgjerrig. Jeg har lenge vært interessert i psykologi, og da jeg kjente på følelser jeg ikke kunne forstå som noe annet enn et barns, ble spiren til prosjektet sådd. For meg var situasjonen følelsesmessig krevende, og konfliktfylt på mange måter, men slik behøver det ikke å ha vært for andre.

I avsnittet ”Choosing a topic”, beskriver Smith, Flowers og Larkin (2009) viktigheten av at man har en viss innsikt i det man skal studere. Slik jeg forstår det, henger dette sammen med

¹ Tanken om at bevisstheten alltid er rettet mot *noe* og fra *noe*, kalles *intensjonalitet* (Thornquist 2003).

min foretrukne metode, IPA², sin natur, der meningen er å innhente dyptgående og detaljrik kunnskap om temaet det forskes på. Velger man å intervju informantene sine, er man i en bedre posisjon til å stille gode spørsmål, og følge opp disse, med forståelse for fenomenet.

Filosofen Hans-George Gadamer (1900-2002) tok tidlig i bruk ordet *fordom* på en nøytral måte, der det viste til noe som går *foran* og *forut for* en forståelse, en for-dom (Thornquist 2006:142). Ordet kan sidestilles med *forforståelse*, en bakgrunnskunnskap som ligger til grunn for fortolkningen (ibid.). Psykolog og språkssystemiker Harlene Anderson (2003) tar til orde for en tilnærming til samtale uten forforståelse, så den andres historie i så liten grad som mulig skal bli påvirket av spørsmålene. Gjennom en ikke-vitende³ og ikke-dømmende posisjon kan man ivareta perspektivet om at det er umulig å forstå en annen fullt ut, og at det er ens samtalepartnere som er eksperter på sine liv (ibid.). Dette strider, slik jeg ser det, i en viss grad mot IPAs analysegrunnlag:

'Forskeren analyserer og fortolker hele tiden, også i selve intervjuet. Hun har formodninger om, hvordan tingene kan henge sammen, konfronterer interviewpersonen med sin forståelse – og får forståelsen af- eller bekreftet' (Fog 2001:13 i Larsgaard 2009).

Kan man tolke noe uten forståelse om temaet på forhånd? Antropologen Jean Lave (Kvale og Brinkmann 2009) hevder at:

'jeg tror at den mest alminnelige oppfatning er at det eneste redskap som er komplekst nok til å forstå og lære om menneskelig eksistens, er et annet menneske. Det man bruker, er altså ens eget liv og ens egne erfaringer i verden' (ibid.:100).

For å ivareta forskningens pålitelighet, blir det derfor svært viktig, slik jeg ser det, å redegjøre for min forforståelse.

I forbindelse med arbeidet med forskningsspørsmålene mine, var det mange stikkord som gjorde seg gjeldende, eksempelvis lojalitetskonflikt, eksistensielle spørsmål,

² Jeg har valgt metoden Interpretative Phenomenological Analysis (IPA). Beskrivelse av metoden finnes i kapittel 3.

³ Ikke-vitende og ikke-dømmende posisjon: Posisjonene refererer til en filosofisk holdning om at det er umulig å forstå en annen fullt ut og at det er våre samtalepartnere som er de egentlige ekspertene, Det er de som *kan noe* om sitt liv. Posisjonene innebærer også at mine forforståelser må legges bort (Anderson, 2003)

konflikthåndtering, allianser, familiestruktur og kommunikasjon, for å nevne noen. I begynnelsen vurderte jeg sågar problemstillingen ”*Hvordan takler voksne skilsmissebarn lojalitetskonflikt?*”. I tråd med Kvale og Brinkmanns (2009) forhåndsregel i forbindelse med meningsfortolkning, reflekterte jeg nøye over mine egne forutsetninger vedrørende forskningstemaet (ibid.). Jeg ble tidlig klar over at disse ordene vitnet om en mulig kjepphest, og jeg så den inneholdt et premiss om at alle skilsmisser er konfliktfylte, og at alle voksne barn som opplever foreldrenes skilsmisse blir implisitt eller eksplisitt involvert i skilsmisseprosessen.

For å unngå et konfliktfokus under intervjuene mine, valgte jeg i stor grad å bruke spørsmål som: ”Hvordan opplevde du dine foreldres skilsmisseprosess”, og ”hva husker du fra tiden før/etter skilsmissen”. Det å stille så åpne spørsmål som mulig, og forsøke å inneha en tilnærmet ikke-vitende posisjon i *intervjusituasjonen*, gjorde meg nysgjerrig og åpen for informantens historie, slik at det var *dennes* fortolkning av egen livsverden som hadde fokus.

1.2 Formålet med studien

En skilsmisse, det at foreldre flytter fra hverandre, er en hendelse, som kanskje kun fører til adresseendring. Noen opplever en skilsmisse som en lettelse, en frigjøring, eller kanskje bare en naturlig utvikling mot avvikling av forholdet. Man kan gå igjennom prosessen med gjensidig respekt, og fordragelighet med hverandre. Andre ganger kan bruddet bli mer komplisert og vanskelig for de involverte.

Jeg ønsker å få god og fyldig informasjon om hvordan mennesker med denne typen skilsmisseerfaring opplevde og opplever sin livssituasjon, og hvilke refleksjoner og fortolkninger de har rundt denne hendelsen i sitt liv. Jeg ønsker å få vite noe om de erfaringer, tanker og følelser de opplevde i forbindelse med foreldrenes skilsmisseprosess, om den fortsatt påvirker dem, og på hvilken måte.

I en artikkel fra 2009 ble professor og psykolog Frode Thuen sitert på følgende:

‘()...som sagt er det forsket lite på dette (å bli skilsmissebarn i voksen alder), men i mitt møte med mennesker i terapi kommer dette gjerne opp i forbindelse med at de sliter i egne liv og med sitt eget forhold’ (Johnsen 2009).

Artikkelen omhandler nettopp det å bli skilsmissebarn i voksen alder, og hvordan det sannsynligvis påvirker ens relasjoner, både til seg selv og til andre. Selv om Thuen (2011) ikke befinner seg innen den systemiske, konstruktivistiske⁴ konteksten denne oppgaven knytter seg til, tar jeg med dette utdraget fra denne artikkelen. Dette fordi det minnet meg på mitt ønske om å skrive en masteroppgave om voksne skilsmissebarn, samtidig som det, i tråd med det sosialkonstruksjonistiske minner meg på at min foretrukne måte å se mine omgivelser på, bare er en av mange, og at det ikke finnes absolutte sannheter. Utsagnet om at det er forsket lite på temaet ble en ekstra inspirasjon. Masterstudiet var påbegynt, og ønsket om å belyse dette temaet var like sterkt som da jeg selv var midt oppe i det.

1.3 Forskningsspørsmålene

Jeg har intervjuet 3 personer som opplevde at deres foreldre skilte seg etter de selv hadde flyttet hjemmefra, etablert seg i eget hjem, og ikke var en del av det ”daglige familiesystemet” med sine foreldre⁵.

På bakgrunn av intervjuene og mine analyser av datamaterialet fremkom følgende forskningsspørsmål:

- Hvordan opplevde informantene sin relasjon til foreldrene, før, under og etter skilsmissen?
- Hvordan opplevde informantene familiestrukturen? Hvordan endret den seg under og/eller etter skilsmissen?
- På hvilken måte opplever informantene at skilsmisseprosessen og tiden etter påvirket dem?

Med bruk av Interpretative Phenomenological Analysis (IPA) som metode vil jeg innhente kunnskap fra mennesker med denne type erfaring, forsøke å få et bilde av deres livsverden, for bevisstgjøring omkring temaet, til bruk i terapi og mulig videre forskning.

⁴ I denne studien trekker jeg ikke et klart skille mellom *konstruktivisme* og *sosialkonstruksjonisme*. Det begrepene har til felles er at vi i våre liv utvikler hypoteser og antakelser om fenomener i verden som gir mening for oss, uten at dette kan kalles objektive sannheter. Sosialkonstruksjonismen vektlegger at disse konstruksjonene blir til gjennom samhandling med andre, gjennom språket og i en gitt kultur (Lundby 1998 og Anderson 2003). Se også kapittel 3.1.

⁵ I kapittel 3.5.1 om metode og utvalg, beskriver jeg prosessen med å innhente informanter.

1.4 Oppbygging av oppgaven

Jeg har i kapittel 1 redegjort for mitt valg av tema, studiens kontekst, samt noen begrepsavklaringer for videre lesing. Videre har jeg vist til bakgrunn for valg av forskningsspørsmål og problemstilling, samt mitt formål med undersøkelsen.

I kapittel 2 fremkommer den teorien og empirien mine undersøkelser ledet meg frem til. Her vil teori om relasjon, familiestrukturer og diskurser bli omtalt. Teori og empiri knyttet til skilsmisse i voksen alder vil fremstilles i kapittel 4 om analyse.

I metodekapittelet, kapittel 3, beskriver jeg ulike vitenskapsteoretiske paradigmer og mine valg her, før jeg går nærmere inn på Interpretative Phenomenological Analysis (IPA) som er mitt valg av metode. Jeg vil vise til IPA sitt teoretiske ståsted både som metode og analyseredskap og avslutningsvis presentere mine erfaringer med innsamling og analyse av datamaterialet.

I kapittel 4, vil analysen bli presentert, først ved å se på informantenes beskrivelser av den emosjonelle påvirkningen av skilsmissen. Deretter vil jeg vise til hvordan skilsmissen påvirket informantenes relasjon til sine foreldre og se hva som skjedde med familiestrukturen. Avslutningsvis vil jeg presentere informantenes refleksjoner rundt endringer i dem selv, og lærdommen de opplever de har fått. Under hvert kapittel jeg vil jeg se om analysen samsvarer med det som tidligere er forsket på innenfor temaet, og hvilke refleksjoner informantene gjør seg.

En oppsummering av det jeg mener jeg har oppdaget i kapittel 4, vil bli sammenfattet og presentert i kapittel 5, sammen med noen avsluttende refleksjoner om studien og meg som forsker.

2 TEORI

Teori har en oppmerksomhetsledende funksjon, idet den leder utvelgelsen vår. Teorier er med på å bestemme hvor ”vidt” eller hvor ”trangt” oppmerksomhetsfeltet skal være, og dermed hvordan empirien skal tolkes og analyseres (Schibbye 2009:23). Utgangspunktet for mitt forskningsprosjekt var en nysgjerrighet rundt endringer i familiestruktur og relasjon i forbindelse med skilsmisse og voksne barn.

Under arbeidet med datamaterialet så jeg at informantenes opplevelse av foreldrenes skilsmisse og tiden etter, var nært knyttet til følelser rundt deres relasjoner til foreldrene, familiestruktur og endringene i disse. Brudd på forventninger til foreldrenes atferd, og hvilke implikasjoner dette fikk på relasjonene var, slik jeg oppfattet det, en forlengelse av dette. Med andre ord, det var datamaterialet, intervjuene av informantene mine og oppdagelsen av de meningsbærende temaene i empirien, som ledet til mitt valg av teori, og som igjen la grunnlaget for analysen. Min forskning har ledet blikket mitt mot teori rundt relasjoner og familiestruktur, samt diskursteori, særlig knyttet opp mot familie og foreldreskap.

I dette kapitlet vil jeg ta i bruk teori forbundet med det modernistiske/positivistiske paradigmet, i tillegg til teoretikere forankret innenfor det konstruktivistiske. Dette for å skape bredde, og for å vise at, som konstruktivister vil hevde, det finnes ingen absolutt sannhet, bare mange forskjellige måter å forstå verden på. Med andre ord, jeg ser teori fra det modernistiske paradigmet som like gyldig kunnskap som kunnskap fra andre paradigmer.

2.1 Med blick på relasjon

I dette kapitlet vil jeg beskrive noen av mine tanker rundt relasjoner, særlig knyttet opp mot relasjonen foreldre - barn. Relasjonsteori kunne ha falt inn under kapitlene 2.2. og 2.3, om henholdsvis familiestruktur og diskurs, men da jeg under analysen så hvor viktig dette temaet var, både for mine informanter og meg selv, velger jeg å vie relasjoner et eget kapittel.

Relasjoner sett i et systemisk perspektiv startet på mange måter med forskeren Gregory Bateson (1904-1980). Han mente at all menneskelig samhandling må forstås sirkulært, der hendelser påvirker hverandre gjensidig, og ikke at en hendelse er årsak til en annen (Bateson 2000). Når hendelser settes inn i kontekst, i kommunikasjonsmessige, meningsbærende rammer, vil fenomener kunne fortolkes og forstås (ibid.). Batesons kommunikasjonsteori utdyper dette ytterligere, og hevder at all kommunikasjon både sier noe om innholdet i kommunikasjonen, men også om relasjonen mellom de kommuniserende, der kroppsspråket er særlig knyttet opp mot det relasjonelle (ibid.).

Jeg tenker at kjernen og basisen i en familie, slik vi har kjent den i vår kulturkrets frem til i dag, nettopp er relasjonen mellom foreldrene. Ved en skilsmisse avbrytes denne. Oppløsningen av foreldrerelasjonen kan få ringvirkninger for en hel rekke andre relasjoner

innen - og utenfor familien, og kanskje mest for barna, store eller små, som selv er formet ut fra denne kjernerelasjonen. Psykologen Tor Wennerberg (2011) mener at våre tidlige relasjonelle erfaringer former hvordan vi forholder oss til oss selv og andre, om vi blir trygge og selvstendige og våger å komme nær andre mennesker, eller om vi i stedet opplever en fundamental utrygghet i tilværelsen. På den måten former våre relasjoner den dypeste opplevelsen av oss selv, om vi opplever oss selv som verdt å bli elsket, og med evne til å elske andre (Wennerberg 2011:11).

Som nevnt innledningsvis, tenker jeg at ens relasjon til andre starter med foreldre-barn-relasjonen, og gjennom denne relasjonen utvikles både selvforståelse og verdensforståelse. Dette er i tråd med psykologene John Bowlby (1907-1990) og Daniel Stern (1934-2012), for å nevne noen (Hart og Schwartz 2009). Disse har vært foregangsmenn innen forskning og teoriutvikling med henblikk på relasjoner og mennesket gjennom relasjonene. De var begge særlig opptatt av tilknytning og tilknytningens påvirkning på barnets samspill med andre mennesker gjennom livet (ibid.).

Jeg vil ikke ta for meg tilknytning som særskilt tema i denne oppgaven, selv om jeg anser fenomenet som vesentlig i forhold til hvilke samspillsmønstre og type relasjoner man inngår i som voksen. Ut fra de nevnte teoretikerne må man kunne si at tilknytning former relasjoner, og at den er plattformen i et menneskes relasjonsstil. Jeg intervjuet voksne mennesker, og mener at deres tilknytningsstil avspeiles i deres relasjoner. Intervjuet måtte ha vært helt annerledes om jeg skulle blitt i stand til å si noe om deres tilknytningshistorie og – stil. Jeg anerkjenner at kvaliteten på mine informanternes tilknytning til sine foreldre har påvirket hvordan de opplevde foreldrenes skilsmisse, og tenker at det ville vært interessant å undersøke dette gjennom videre forskning. Det hører imidlertid til en annen oppgave. Jeg vil se til blant annet Bowlby og Stern, for å finne kvaliteter ved en familierelasjon som er relevant for min forskning, der voksne menneskers relasjon har blitt påvirket av en skilsmisse. Psykologen Anne-Lise Schibbye (2009) hevder at individet må forstås gjennom dets sammenhenger og relasjoner. Årsakssammenhenger er sirkulære⁶, det vil si gjensidige, og mennesket påvirker hverandre i en stadig, transaksjonell prosess. Et familiemedlems væremåte påvirker de andre i familien, samtidig som hun påvirkes umiddelbart av de andres respons (ibid.:38).

⁶ I systemteorien tenker man at erfaringer bidrar til forståelse, og forståelsen bidrar til hva man erfarer, i en sirkelær sammenheng. Det ene kan like gjerne være årsak til det andre, som omvendt (Hårtveit og Jensen 2004).

Schibbye viser til både gammel og ny forskning når det gjelder utvikling og endring av selvet⁷ gjennom relasjonen til primæromsorgsgiver. I denne oppgaven blir det for omfattende å ta med alle elementer av denne forskningen, men jeg ønsker å trekke ut noe. Schibbye snakker om at partene i en relasjon står i et gjensidig forhold til hverandre. Hun mener at det er gjennom vårt forhold til andre, at vi blir oss selv, og at vi er avhengig av at mennesker i våre nærmeste relasjoner ser og anerkjenner oss, for at vi skal utvikle oss som individer. Vi er unike selv som står i gjensidige forhold til andre. Denne gjensidigheten kan tydeliggjøres og eksemplifiseres gjennom begrepet selvbevissthet⁸; mennesket står i forhold til hverandre i relasjoner, og hva den ene gjør og sier, sier noe om den andres bidrag i samspillet. Er den enes personlighet svært fremtredende, forholder den andre seg til det, og vil fremstå og handle under påvirkning av dette (ibid.:40-42).

Sosialkonstruksjonist og psykolog Kenneth Gergen (1997:214) hevder at 'relatedness precedes individuality', og mener med dette at alt en forbinder med individet kan tilskrives sosiale prosesser. Anderson (2003) hevder at familierelasjoner er grunnlagt via kommunikasjon, og ikke som noe som eksisterer uavhengig av denne. Det er menneskene i en gitt kontekst som definerer familien, utfra en oppfattelse som er skapt av ytre påvirkning, kunnskap og personlig erfaring (ibid.).

Det er innenfor prosesser i relasjonen til den andre at et barn opplever seg gradvis som følende, tenkende og handlende, på bakgrunn av omsorgspersonens reaksjoner ovenfor barnets uttrykk. Relasjonen til et annet menneske slik den er utformet og representert, meningen den har, handlingsalternativer og predikerbarhet i forholdet, danner bakgrunn for hvordan man oppfatter og forstår hverandre (Schibbye 2009:68). Slik jeg ser det, vil dette påvirke hvordan en opplever utfordringer og trusler mot relasjonen en har med sine foreldre. Jeg vil sitere Schibbye (2009):

'For eksempel vil øyeblikk av utrygghet i en trygg relasjon oppfattes annerledes enn i en utrygg relasjon. Likedan vil øyeblikk av trygghet oppfattes annerledes i en trygg enn i en utrygg relasjon'(ibid.: 68-69).

⁷ Schibbye forklarer selvet som det av en selv man kan oppleve, bevisst eller ubevisst, og at selvet er delt opp i jeg og meg, der "jeget" er subjektsiden, og "meget" objektsiden (Schibbye 2009:110).

⁸ Begrepet selvbevissthet brukes blant annet av Schibbye når hun viser til "det selvreflekterte selv", og mener at et menneske er opplevende og kan reflektere over det som skjer i og med en selv (Schibbye 2009).

Opplevelsen av noe, er slik jeg ser det, knyttet opp mot følelser. I neste kapittel vil jeg utdype dette nærmere.

2.1.1 Følelsene i relasjonen

Mennesket er et følelsesmessig vesen, og modernistiske forskere innenfor psykologi mener at følelser, eller affekter, er sentrale for hvordan mennesket opplever seg selv og verden rundt, og hvordan vi handler på bakgrunn av disse (Schibbye 2009). Følelsene bidrar til at vi kan oppleve oss selv og andre i sammenheng med hverandre. De har derfor en organiserende og koordinerende funksjon for utviklingen av ens relasjoner til andre, samtidig som de trygger fysisk og psykisk overlevelse ved å signalisere om fare (ibid.:69). Man bruker følelsene som informasjon om den indre og ytre verden, og de bidrar på den måten til en fundamental mestring, også mestring av relasjoner. Det er når følelsene blir vanskelige, eller man mangler tilgang til sine følelser, at relasjoner kan oppleves som dysfunksjonelle – kontakt med egne følelser er nødvendig for å forstå andres (ibid.).

Når man forsøker å forstå andres følelsesuttrykk, vil tilgangen på den andres indre liv øke, noe som bidrar til å predikere andres handlinger, og bidra til at relasjonen man har til disse fungerer (ibid.:70). Sterns *indre representasjoner*, eller Bowlbys⁹ *interne arbeidsmodeller* er basert på følelser som vekkes av relasjonen en har til andre, og særlig til sine primæromsorgsivere (Schibbye 2009:70, Hart og Schwartz 2009:133). Familier kan leve ut følelser på vegne av hverandre, i et forsøk på å unngå psykisk smerte (Schibbye 2009:221). Et barn utvikler et selv og en relasjon til foreldrene som sikrer optimal trygghet og ivaretagelse. Det kan gå på bekostning av avgrensning av selvet, og kan føre til at et barn bærer foreldres vanskelige følelser, det posisjonerer seg som den som skal gi foreldrene omsorg, det blir alliert med en av foreldrene og inngår i partnerkonflikten, eller barnet får symptomer som skal redusere spenning mellom foreldrene. Å stabilisere familien emosjonelt og psykisk blir på den måten et felles mål for alle familiemedlemmene, sett med modernistiske øyne (Schibbye 2009:223).

Ens relasjoner til sine foreldre, og hvordan kvaliteten på denne relasjonen oppleves er, i tråd med modernitetens forståelse av følelser, avgjørende for hvordan en ser seg selv, og hvordan

⁹ Sterns begrep indre representasjoner/ Bowlbys interne arbeidsmodeller viser til ens indre bilder av ens verden, og hvordan de etableres og fastholdes ved å være sammen med andre (Hart og Schwartz 2009:133).

en samhandler med omverdenen. Gergen, som sosialkonstruksjonist, hevder på sin side at følelser ikke er noe som er biologisk konstant, og befinner seg ”der ute” uavhengig av individet. Han mener at følelsene er påvirket av hvilken innstilling man har til dem, og hvilken innstilling man har, er avhengig av ens sosiale relasjoner. De sosiale relasjonene er igjen påvirket av hvordan man snakker om dem, hvilke ord man bruker for å beskrive sitt forhold til en annen. Disse ordene er knyttet til følelser, utfra hvilken kulturell kontekst de ytres i. Nærhet og samhold, eksempelvis, indikerer visse følelser i Vesten, men ville kanskje ikke gitt mening i en ikke-vestlig kultur (Gergen 2009). Slik jeg forstår det ut fra et sosialkonstruksjonistisk perspektiv, vil relasjonene til våre foreldre være nært knyttet til hvilke ord vi velger å bruke når vi omtaler dem, og følelsene vil springe ut fra disse ordene. Hvis man anser forholdet sitt til foreldrene som godt, er det fordi man har ”snakket det frem slik”, ikke fordi det er godt av natur. Jeg vil nå se på hvordan relasjonen mellom foreldrene og barnet kan påvirke de relasjonene barnet danner senere i livet.

2.1.2 Foreldres påvirkning på barnas fremtidige relasjoner

Schibbye (2009) understreker at relasjonen en har med sine foreldre, er et hovedpremiss for selvutforming, ens relasjonelle væremåter, hvilke valg en tar i livet og hvordan alt dette påvirker ens psykiske liv. Foreldrene fungerer ofte som rollemodeller for hvordan vi idealiserer vår partner, for våre fantasier om kjærlighet, for hvem vi velger som partner og hva slags samspill vi utvikler med andre (Schibbye 2009:194). I forbindelse med partnervalg, og hvilken relasjon en får med denne, henviser Schibbye blant annet til teori fra Bowen når hun snakker om ”psykisk arv”, og hvordan kvaliteten på foreldrenes relasjoner til sine opprinnelige familier nedarves. Det er snakk om vesentlige fenomener, som trygghet, tillit til andre og selvfølelse. Dette gjelder også en type ”regnskap”, der barnet eksempelvis kan arve en opplevelse av å ”skylde” verden – og foreldrene noe, og som vil påvirke barnets valg og samspill med andre (Schibbye 2009:195). Stierlin (1974c) i Schibbye (2009) lanserte en teori om delegering for å forklare hvordan foreldre delegerer psykologiske ”oppgaver” til barna, der de får et ubevisst oppdrag med å skulle tilfredsstille foreldres uerkjente behov, i forhold til eksempelvis ære og aggresjon. Selv om disse teoriene om regnskap og oppgaver ikke sier noe om det at barna eksempelvis tar et foreldreansvar når foreldrene ikke selv er i stand til det, gir det meg tanker om at barn kan føle en forpliktelse til å ha foreldreomsorg for sine foreldre, eller utføre visse oppgaver som ligger til foreldrerollen, hvis foreldrene selv ikke kan.

I relasjonen mellom mor og barn skriver Schibbye at det i starten handler om hvorvidt moren kan elske barnet, og om det kan elske henne. En mor ønsker et godt forhold til barnet. For å få til dette, trenger hun støtte, beskyttelse og en følelse av å være verdsatt (ibid.:215). Dette er skrevet i kontekst *ny mor – starten av foreldre-barn- relasjonen*, og med støtte og verdsettelse mener Schibbye den man får fra partneren, sin egen mor og andre viktige personer. Men kan det også gjelde ”støtte fra” barnet? Trenger en mor eller far bekreftelse og verdsettelse fra barnet for å få et godt forhold til det? Eller beholde et godt forhold?

Schibbye (2009:231) oppsummerer enighet i forhold til individet og relasjoner i et bredt spekter av familieteori slik:

- Individet har et behov for å skape og opprettholde en avgrenset identitet.
- Det å trenge relasjoner er grunnleggende.
- Relasjonene får psykisk overlevelsesverdi.

Det første punktet, avgrenset identitet, bringer meg over på neste del av teorien, nemlig organiseringen av relasjonene. Psykiateren Murray Bowen (1913-1990) var en av de første med systemisk tilnærming til å se på hvordan individet var emosjonelt knyttet til ”opprinnelsesfamilien” sin, den man er født inn i, og hvordan denne relasjonen påvirker ens liv som voksen (Bowen 1978). Han var opptatt av spenningen mellom individualitet og det å være i nær relasjon med andre, og hvordan denne spenningen påvirket ens evne til å balansere relasjonen og evnen til å fungere på egenhånd, uten å fanges i trekantforhold og polariserte roller (Hårtveit og Jensen 2009 og Bowen 1978). I neste kapittel ønsker jeg å fokusere på denne organiseringen, hvor relasjoner og følelser blir satt ytterligere i system, nemlig familiestrukturen.

2.2 Med blikk på familiestruktur

Nysgjerrighet på hva som skjer med familiestrukturen¹⁰ når foreldre med voksne barn skiller seg, ga føringer for mine forskningsspørsmål i denne studien. Begrepet er derfor viet god plass, både i grunnlagsteorien, og i analysen.

¹⁰ Begrepet familiestruktur viser i denne studien til hvordan familiemedlemmer organiserer seg i forhold til hverandre.

Psykiater Salvador Minuchin (1977:67) definerer familiestruktur som 'de usynlige oppsatte funksjonelle krav som styrer den måten medlemmene interagerer på' (ibid.). Som Minuchin gjentar i *Vurdering af familier og par* (2010), over 50 år etter at han først beskrev det, er familier

'asociale organismer, strukturert i undersystemer, som er adskilt af grænser; at undersystemerne definerer deres medlemmers funktioner, at familiemedlemmer organiserer sig i alliancer, tilknytninger og koalition; at familier utvikler sig og gjennomgår overgangsperioder, efterhånden som de forandrer sig' (Minuchin, Nichols og Lee 2010:19).

I boken *Familieterapi* (1998) utdyper Minuchin at han mener familiestruktur ikke eksisterer i virkeligheten, men er noe terapeuter som opererer innenfor den strukturelle retningen av familieterapien trenger for å organisere sine observasjoner av familien. Begrepet familiestruktur favner spørsmål om tilhørighet og lojalitet, om nærhet, eksklusjon og ensomhet, spørsmål om kontroll og om aggresjon, og hvordan dette avspeiles i dannelsen av subsystemer, grensenes kvalitet, kontakt mellom familiemedlemmene og koalisjoner (Minuchin 1998:70).

I systemteoriens begynnelse, så terapeutene på familien som et lukket system som innenfor egne grenser endret seg under påvirkning av hverandre, og strebet mot indre balanse og likevekt. Det lå i systemets natur å motsette seg påvirkning utenfra, og terapeutene så som sin oppgave å bryte inn i systemet for å forstyrre homeostasen og rette opp i patologiske strukturer (Anderson 2003). Med dette som utgangspunkt ble det etablert ulike "skoler" som stod for ulike tilnærminger. Felles for dem alle var allikevel synet på relasjoner, fremfor individets intrapsyriske konflikter (Hårtveit og Jensen 2004). Terapeutene var opptatt av hva som virket opprettholdende på dysfunksjonaliteten i samhandling med andre, og relasjonsaspektet handlet om kontekst og om relasjon mellom medlemmene innenfor gitt kontekst (Axelsen og Hartmann 2008, Axelsen 2009).

En av skolene som dominerte feltet, og som påvirket utviklingen av familieterapien videre, var den strukturelle tradisjonen, med Minuchin (f.1921) som fremste eksponent. Med strukturell tilnærming mente Minuchin strukturen som familien er bygget opp av, og dens særegne interaksjonsmønster (Hårtveit og Jensen 2004). Problemer kan oppstå hvis disse

strukturene er dårlig fungerende, og familien har vanskeligheter med å bevege seg gjennom de forskjellige faser i familiens livssyklus (Minuchin 1977:68). Minuchin (1977) siteres:

'Men familiestrukturen må kunne tilpasse seg når omstendighetene forandres. Familiens fortsatte beståen som system er avhengig av et tilstrekkelig stort utvalg av mønstre, av at alternative transaksjonsmønstre er tilgjengelige, og av en fleksibilitet som kreves for å få familien til å fungere når det trengs' (ibid.:68).

En familie utvikler seg konstant, og forandring er normen, ikke unntaket. Utviklingen går igjennom perioder med stabilitet – kriser – reorganisering – og gjenoppretting av stabilitet (Minuchin 1977 i Jensen 2009:103). Arlene Vetere (2001) sier at for henne er essensen i den strukturelle familierapien at problemer ikke bare oppstår og opprettholdes i dynamikken mellom familien og dens kontekst, men at relasjonene innen familien også kan være det som skaper problemene (ibid.).

2.2.1 Begreper til forståelse av familiestrukturen

På bakgrunn av mitt ønske om å belyse mine informanternes opplevelse av familiestrukturen denne konteksten, vil jeg her forklare de begrepene jeg tar i bruk i analysen av hva som skjedde i forbindelse med foreldrenes skilsmisse, og tiden etter.

Minuchin (1998) beskriver begreper som skal bidra til forståelse av en families struktur. Han er opptatt av at familier må forstås i lys av etnisitet, klasse og sosiale faktorer, men at det er noe som er felles for alle. Først og fremst peker Minuchin på begrepet *hierarki*, når han understreker at *foreldre må ta seg av sine barn* (ibid.). I en familie skal det være et klart makthierarki, der foreldre og barn skal befinne seg på ulikt autoritetsnivå, og mor og far skal dele foreldreautoriteten (Lilledalen 1984). Foreldre står over sine barn i forhold til ansvar og omsorgsutøvelse, og generasjonene er på rett plass i forhold til hverandre; barn er barn og foreldre er foreldre (Hårtveit og Jensen 2004:130).

Videre bruker han begrepet *subsystem*, når han forklarer hvordan han tenker familiesystemet er oppdelt. Familiesystemet består gjerne av flere mindre, underordnende systemer som er etablert gjennom dets funksjonalitet, der deler av familien organiserer seg for å ivareta enkelte oppgaver eller dyrke felles interesser. I den tradisjonelle kjernefamilien kan slike subsystemer

eksempelvis par-subsystemet, foreldre-subsystemet, mor-barn-subsystemet, far-barn-subsystemet og søsken-subsystemet (ibid.).

I alle familier vil det være variasjoner i hvor tett ulike subsystemer forholder seg til hverandre, og for å tydeliggjøre dette, snakker Minuchin om ulike typer *grenser* som omgir subsystemene (Minuchin 1998:71). Begrepet *grenser* defineres som et nøkkelbegrep hos Minuchin, da kvaliteten på disse må være tydelige hvis familien skal fungere bra. (Jensen 2009:104). Hvor tydelige grensene er mellom de sentrale subsystem i en familie er, er et godt parameter for familiens fungering (Lilledalen 1984).

En *tydelig grense* vil si at rollene er klart definert, og medlemmene har utviklingsmuligheter i sine respektive roller. Her vil familien være et felleskap som fremmer individuering og tilhørighet (ibid.). *Uklare grenser* rundt et subsystem vil føre til at familiesystemet kan gå i oppløsning og det vil oppstå rolleforvirring (Minuchin 1977:162). Hvis grensen mellom en forelder og et barn er uklar, vil et barn kunne ta på seg et ansvar det ikke trengte å bære (Jensen 2009:104), noe et barn som er svært involvert i foreldrenes relasjon avspeiler (Minuchin 1998:71). Familiemedlemmene kan være overinvolvert i hverandre, og hindres i individuering og autonomi (Lilledalen 1984). Grensen mellom ”meg” og ”oss” viskes ut, og barnet kan oppleve problemer med å skape sin egen identitet senere i livet (Goldenberg og Goldenberg 1996). *Rigide grenser* vil føre til isolerte familiemedlemmer med stor toleranse for individualitet, men kan oppleve mangel på tilhørighet og lav grad av hensyn og omsorg for hverandre (Lilledalen 1984). De kan også utvikle mangel på lojalitetsfølelse og vil vegre seg for å be andre om hjelp og støtte ved behov (Minuchin 1974).

Stress i familiesystemet, eksempelvis skapt av overgangsfaser, kan påvirke grensene mellom subsystemene, og føre til *koalisjoner* på tvers av familiehierarkiet. Med koalisjon menes her den emosjonelle eller psykiske kontakten som knyttes mellom familiemedlemmer, gjennom en allianse mellom noen familiemedlemmer mot en annen (Goldenberg og Goldenberg 1996:203).

I neste kapittel vil jeg i større grad bevege meg over i det postmoderne paradigmet, da jeg tar for meg diskurser¹¹ forbundet med relasjoner og foreldreskap.

2.3 Med blikk på diskurser

Innledningsvis reflekterer jeg rundt barn - foreldrerelasjonen, og stiller på bakgrunn av dette spørsmål om hvorvidt man blir sett på som voksen når man flytter hjemmefra, eller om man alltid er ”barn” av sine foreldre. Opplevelsen av en relasjon, i dette tilfellet relasjonen til ens foreldre i forbindelse med en skilsmisse, tenker jeg er forbundet med disse spørsmålene, nærmere bestemt *diskursene* de er ledet ut fra. Jeg antar at opplevelsen av noe er påvirket av hvilke tanker og forventninger man har i forkant. Har man oppfatninger som ”når man har flyttet hjemmefra er man voksen”, eller ”man er alltid barn av sine foreldre”, vil sannsynligvis et brudd på disse oppfatningene prege opplevelsen.

Diskurs kan defineres som ”en bestemt måte å snakke om og å forstå verden på” (Jørgensen og Phillips 1999:9), og diskursbegrepet forutsetter oppfatningen om språk som konstituerende for hvordan vi forstår verden og det sosiale livet. Diskurser etableres i samspill med kulturen, relasjoner og individets valg bevisst eller ubevisst (Jørgensen og Phillips 1999). Forsker Iver B. Neuman (2001) hevder at relasjoner er grunnlaget for alt sosialt, også språket vi bruker. Videre skriver han at det å studere diskurser dreier seg om å studere mening, og at det er nettopp i språket mening oppstår (ibid.). I sin bok om parterapi sier familieterapeut Anne Øfsti (2010:11) at sosiale og relasjonelle problemer skapes og opprettholdes i språket. Hun bruker ord som ”dypereliggende ideer” og ”idealer” når hun snakker om diskurser, og at disse er med på å bestemme hva som kan bli sagt, og hvordan en tenker om seg selv, verden og familierelasjoner. Videre at brudd på disse skaper skuffelse og ubehag (ibid.). Med dette som utgangspunkt ønsker jeg å se nærmere på hvilke diskurser på familie, skilsmisse og foreldreskap som råder i samfunnet, og også belyse hvordan brudd på disse kan oppleves for individet.

¹¹ **Diskurs:** Omhandler praksiser og forståelser som kan sies å være integrert i personer eller institusjoner/samfunn som mer eller mindre normale. Disse oppfattes som gyldige, virkelige og sanne og opprettholdes og deles med andre (Neumann 2001).

2.3.1 Diskurser rundt ekteskap og familie

Diskurser om ekteskap og familie har utviklet seg gjennom tiden. Ektepakten var hovedsakelig fornuftsallianser som skulle sørge for storfamiliens økonomi og anseelse, før det ble et romantisk ideal med kjernefamilie, tradisjonelle kjønnsrollemønstre og frigjørelse fra slektstradisjoner. Utroskap ble sett på som entydig negativt, og skilsmisse var sjeldent. I vår tid, i Vesten, kan man hevde at ekteskap og samliv preges av demokrati og individualisme, og utroskap og skilsmisse kan sees som selvrealiserende og utviklende (Øfsti 2010).

Mine informanter har foreldre som vokste opp på 50-tallet, og denne tids familiemodell gikk under navnet ”husmorens epoke”, der mannen var utearbeidende og kvinnen hjemmearbeidende, med oppgaver om å holde familie og hjem i orden. Det var i denne perioden at familievernet ble en offentlig tjeneste, og diskursen rundt familie handlet om mor, far og barn som bodde harmonisk sammen, i ”hjemmets lune rede” (Øfsti 2010:54-55). De følelsesmessige båndene i familien skulle motvirke og kompensere for det gradvise tap av sosial sikkerhet som samfunnet beveget seg mot i senmoderniteten (Beck og Beck-Gernsheim 1995). Kjernefamilien var et mentalt, praktisk, økonomisk og relasjonelt prosjekt, med sterke symboler som markerte tilhørighet. Den utviklet ritualer for høytider og hverdagsliv, og ble sett på som en eksklusiv og hellig institusjon, som en skjerm av fortrolighet (Shorter 1975). Familiediskursen handlet om trygghet og fundament.

Familien som et trygt rede og et fundament var det diskursive utgangspunkt da mine informantere foreldre selv giftet seg og stiftet familie. Imidlertid var 70-tallet og tiden fremover preget av nye strømninger. Kvinnefrigjøring med kvinners rett til lønnet arbeid utenfor hjemmet preget diskursen om ekteskap og familie, og økt levestandard påvirket individenes mulighet til selvrealisering (Øfsti 2010). Dette påvirket diskurser om ekteskap og familie, der kjærligheten og partnerrelasjoner var en del av selvrealiseringen, og fokuset lå på likestilling og frihet for individene. Det er allikevel forskjeller mellom kjønnene når det kommer til diskurser rundt ekteskap og familie, noe sosiolog Anthony Giddens (1992) understreker. Kvinner, i større grad enn menn, innehar en dobbeltrolle i samfunnet, der drømmen om evig kjærlighet, ekteskap og familieliv blandes med krav og ønske om uavhengighet og karriere.

Giddens lanserte konseptet ”det rene forhold”, når han skrev om hvordan relasjoner blir sett på i dag. Det rene forhold viser til en relasjon der individene deltar for relasjonens skyld, og

for hva de enkelte kan få ut av den for egen del (Giddens 1992:58). Det er fokus på emosjonell likevekt i å gi og ta, og begge parter investerer i et felles prosjekt (Øfsti 2010:58).

I lys av dette vil jeg hevde at en av nåtidens diskurser rundt ekteskap er at ”man blir i ekteskapet så lenge det føles givende”, en skilsmisse kan sees på som god selvforvaltning, og at det vil være feigt og veikt å bli i et forhold av økonomiske og praktiske grunner (ibid.:59). Min empiri kan tyde på at dette er oppfatninger noen mine informantere foreldre kan kjenne seg igjen i.

Sosiologen Kari Moxnes (1996) hevder at den rådende oppfatningen rundt familielivet var at det var i oppløsning. Før hadde man stabile og trygge ekteskap og familier, og nå hadde man ustabile og tilfeldige samliv, færre ekteskap og et høyt antall skilsmisser (Moxnes 1996:122). Til tross for dette, påpeker Moxnes at folk flest betrakter familielivet som naturgitt. De fleste er, har og lever i familier, og det å være i en familie betraktes som den eneste riktige eller den beste måten å leve på. Derfor oppleves det som skremmende når familielivet og familiesammensetningen blir radikalt forskjellig fra det vi har vært vant til og har lært å betrakte som naturlig. Forandringer blir sett på som unaturlig, avvikende og skadelig (Moxnes 1996:123).

Med disse teoriene om utviklingen av synet på ekteskap og skilsmisse som bakteppe, vil jeg påstå at dagens 30-åringer, som mine informanter, har foreldre som har levd sitt ekteskap i motsetningsfylte diskurser. Diskursen de har med seg fra generasjonen før handler om livslangt forhold og familien som det trygge fundament, og jeg mener den sannsynligvis påvirket hvordan de etablerte sine ekteskap og familier. Den nye diskursen om autonomi og selvrealisering har vokst seg sterkere i løpet av ekteskapet, og vil sannsynligvis påvirke et eventuelt valg om skilsmisse. Det er nærliggende å tenke at barn av disse foreldrene er påvirket av begge disse diskursene.

2.3.2 Diskurser om foreldreskap

Når de rådende diskursene om ekteskap er såpass ulike, hvordan ser da diskurser om foreldreskap ut? Giddens hevder at det er en naturlig maktubalanse i forholdet mellom foreldre og barn mens barna er små, og at dette er en forutbestemt sosial forpliktelse (Giddens 1992:97). Videre skal foreldre gjennom omsorg og støtte forberede barna på å bli uavhengige,

og det er barnas rett å motta kjærlyghet, og å få sine følelser og sine meninger respektert og tatt med i betraktning (ibid.:104/109). Man kan hevde at diskursen går ut på foreldre skal ta ansvar for sine barns velbefinnende.

Når det gjelder skilsmisse, har diskursen rundt barnas kontakt med foreldrene i etterkant endret seg de siste 50 årene. I 1950- og 1960-årene var det en vanlig oppfatning at det ble for belastende for barn med skilte foreldre å opprettholde kontakten med begge. Familieforskere anbefalte at all kontakt skulle brytes med den av foreldrene barna ikke bodde hos (Goldstein m. fl 1973 i Moxnes 1996:178). I dag er oppfatningen den motsatte. Det er skadelig og et alvorlig tap for barn å miste kontakten med en av foreldrene, sannsynliggjort at kontakten ikke er skadelig (ibid.). Diskursen er at en skilsmisse bare skal oppløse ekteskapet, og ikke familien.

Psykologen Sissel Gran (2007) har skrevet flere allmennpsykologiske bøker om kjærlyghet, samliv og familieliv, og kan sees som en av samtidens bærere for diskursene på disse områdene. Hennes beskrivelser av forholdet foreldre-barn vitner om samme diskurs; Barn trenger voksne som kan representere en psykologisk sett ”sikker havn” (ibid.:29). Samtidig sier hun at det å være seg selv, å være et ”helstøpt” menneske, det er å være opptatt av andre, og ha øye og omsorg for sin neste, det være seg partneren, sine barn, sin neste. Man finner seg selv ved å være knyttet til andre, og inngå i levende relasjoner – uselvishet er nøkkelen, og man kan ikke ta for seg av et familielivs goder uten å akseptere sine bånd og yte det man kan for sine nærmeste (Gran 2007:258). Disse tankene vitner om en diskurs som går ut på at man ikke er et ”helt menneske” uten å ha nære bånd til sine nærmeste, og jeg siterer:

’Når vi gir kjærlyghet til en annen, får vi samtidig en opplevelse av retning, vi vet hvor vi skal. En slik opplevelse av retning og mening, endrer vårt selv og får oss til å føle at vi kan bli mer enn det vi var’ (ibid.:261).

2.3.3 Brudd på diskursene

Hvis man vokser opp i en familie der oppfatningen eller diskursen rundt ekteskapet er at det er livslangt, vil jeg anta at man har forventninger om at det også gjelder ens egne foreldres ekteskap. Hvordan kan brudd på denne forventningen oppleves for individet? Professor i musikk, David Huron (2006), ønsket i utgangspunktet å vise hvordan lyttere danner seg musikkrelaterte forventninger, og hvordan disse forventningene påvirker følelsene når han skrev boka *Sweet Anticipation: Music and the Psychology of Expectation*. Som tittelen

antyder, endte Huron opp med å skrive beskrive generell teori om forventninger innenfor psykologi, og den kan leses av både musikkteoretikere og psykologer (ibid.). Huron skriver at brudd på forventninger, overraskelser, kan utløse både frykt, latter og forbløffelse. Huron fremsnakker diskursen om at mennesker har et behov for å forutse verden for å føle trygghet, og når noe annet enn det forventede inntreffer, oppstår kaos og stress, som igjen kan blokkere for sunne mentale prosesser (ibid.).

Jeg har ut fra forskningsspørsmålene mine valgt å legge hovedvekt på relasjoner, familiestruktur og diskurser/oppfatninger om familie og skilsmisse for å teoretisere hvordan det oppleves når foreldre skilles etter at en selv er voksen. Disse lyder som følger:

- Hvordan opplevde informantene sin relasjon til foreldrene, både før, under og etter skilsmissen?
- Hvordan opplevde informantene familiestrukturen? Endret den seg under og/eller etter skilsmissen?
- På hvilken måte opplever informantene at skilsmisseprosessen og tiden etter har påvirket dem?

I kapittel fire og fem, om analysen og mine oppdagelser gjennom denne, vil jeg vise til noe av den forskningen som er gjort på fenomenet når jeg tolker informantenes tolkning av denne opplevelsen, og jeg vil også vise hvilke diskurser jeg tolker at mine informanter navigerer etter.

For å få tilgang på datamateriale som grunnlag for analysen, har jeg benyttet meg av en metode jeg mener er godt egnet til å komme så nær informantenes opplevelse av fenomenet som mulig. Denne metoden vil jeg presentere i neste kapittel.

3 METODE

Dette kapittelet er viet de vitenskapsteoretiske paradigmene som ligger til grunn for mitt valg av metode, Interpretative Phenomenological Analysis (IPA). Etter en teoretisk innføring i IPA, vil jeg beskrive anvendelsen av metoden, samt etiske refleksjoner i den sammenheng.

3.1 Vitenskapelige refleksjoner og forankring

Våre oppfatninger og tankemodeller om hvordan vi kan utvide vår erkjennelse om verden og det som *er*, styrer måten vi ser verden på (Thornquist 2003)¹², og som forskere, våre valg av metode og design i forskningsprosessen. Hvilken forskningsmetode vi velger å bruke, har igjen store konsekvenser for forskningsprosessen og for hvordan resultatene av forskningen vurderes (Thagaard 2009). Fleksibilitet, struktur, forskerens forhold til kildene og tolkningsmuligheter av disse, er stikkord Thagaard (ibid.) vektlegger i forbindelse med metodevalg, og hun tydeliggjør samtidig friheten, eller mangel på frihet, forskeren har i forhold til disse områdene.

Ettersom jeg søker å skape forståelse av et sosialt fenomen, gjennom egenskapene og karakteristikkene ved fenomenet i en gitt kontekst, og ikke naturgitte lovmessigheter uavhengig av kontekst, syntes jeg det var naturlig å velge en kvalitativ, og ikke kvantitativ metode.

Forskjellene mellom kvantitativ og kvalitativ metode bygger på ulike forskningsidealer, eller paradigmer. Disse kan henholdsvis beskrives som fokus på å forklare fenomener for å finne årsakssammenhenger og forutsi naturlover gjennom tall, det *nomotetiske vitenskapsideal*¹³, og fokus på fortolkning av fenomener. Dette for å skape meningssammenhenger og finne egenskaper ved det, det *hermeneutiske forskningsideal* (Kruse 2003).

Et paradigme kan defineres som:

'Paradigme er betegnelsen på hele det teoretiske rammeverket som forskning i vid betydning utføres innenfor på et gitt tidspunkt' (Thomassen 2006:106). 'Den amerikanske vitenskapshistorikeren Thomas Kuhn definerer et "vidensparadigme" som et system av ideer som gir rammer for forskning' (Anderson 2003:37).

Det paradigmet som det nomotetiske vitenskapsidealet knyttes til, og som kvantitativ metode tradisjonelt sett tilhører, kalles det *positivistiske* paradigme, blant annet basert på ideene til filosofene Renè Descartes (1596-1650) og Auguste Comte (1798-1857). Sett med deres øyne er verden og fenomener i den fullstendig uavhengig av den som ser (Thornquist 2003:12-13).

¹² Læren om det som *er*, vesenslære, kalles *ontologi*, fra gresk *on* (væren) og Læren om erkjennelsesteori, om hvordan man tilegner seg kunnskap, kalles epistemologi, fra gresk *episteme*. *Logos* brukes om lære (Thornquist 2003:8).

¹³ Det *nomotetiske* (nomos kommer fra gresk og betyr lov) vitenskapsideal har som mål å finne og formulere naturlover, slik at man kan forklare og forutsi det som skjer (Kruse 2003:17).

I lys av et slikt tankesett ville, slik jeg ser det, alle mennesker oppleve et fenomen likt. Det bringer meg over til ontologien som kom som en motstrømning til positivismen, nemlig postmodernismen.

Postmodernismen fokuserer på språket og den betydningen det har for vår oppfatning av virkeligheten (Thagaard 2009). Kunnskap utformes i relasjoner mellom mennesker, og dermed blir vår forståelse preget av de menneskene man omgås og den kulturen man lever i (ibid.).

Fenomenologi og senere former for hermeneutikk, faller inn under både det positivistiske og det postmoderne paradigmet. Filosofen Edmund G. A. Husserl (1859-1938) regnes som grunnleggeren av fenomenologi, og mente, i motsetning til den positivistiske tilnærmingen, at ingenting er uavhengig av noe annet (Thornquist 2003). Verden er slik den oppleves for subjektet, og menneskets bevissthet er alltid rettet mot *noe*¹⁴ (ibid.). Hermeneutikk eller læren om fortolkning, legger vekt på at det ikke finnes en absolutt sannhet, men at fenomener kan tolkes på flere nivåer. Mening kan bare forstås i lys av kontekst, og vi forstår delene ved et fenomen i lys av helheten (Thagaard 2009:39). Verden blir til gjennom den som ser, eller *konstitueres gjennom vår bevissthet*, og denne måten å tenke på kalles derfor gjerne *bevissthetsfilosofi*, eller *konstitusjonsfilosofi* (Thornquist 2003).

I den fortolkningsbaserte tilnærmingen til erkjennelse som hermeneutikken representerer, er også konstruktivismen et sentralt begrep¹⁵. Kjernen i denne tenkningen består av en tro på at kunnskap er konstruert av dem som deltar i bestemte sosiale sammenhenger, og at det ikke finnes noen objektiv sannhet, bare mange subjektive oppfatninger, eller historier som alle er like sanne (Thagaard 2009). Sosialkonstruksjonister tar dette et skritt videre, og mener at vi forstår våre omgivelser og skaper mening gjennom sosial interaksjon via språket og kulturen (ibid.).

¹⁴ Se fotnote 1.

¹⁵ Postmoderne tenkning tar avstand fra gitte sannheter og universelle tankesystemer som man kjenner fra positivismen. Virkeligheten er en sosial konstruksjon der det fokuseres på fortolkning og forhandling av den sosial verdens betydninger. Konstruktivisme, sosialkonstruktivisme, fenomenologi og hermeneutikk hører hjemme i dette paradigmet (Kvale og Brinkmann 2009)

Mitt prosjekt går ut på å skape forståelse for individers egne fortolkninger av sitt liv og gitte fenomener i det, og jeg mener at hvert enkelt menneske har sitt eget subjektive tilfang til denne kunnskapen. Ingen opplever noe på samme måte. Samtidig har jeg en tro på at denne fortolkningen er påvirket av den konteksten og de sosiale samspillene individet til enhver tid befinner seg i. Det som former det sosiale samspillet er språket, som fungerer som en dynamisk form for sosialt samspill (Jørgensen og Phillips 1999). Ved bruk av språk former man den sosiale verden, sin verdensanskuelse og sine relasjoner, og mentale prosesser konstitueres gjennom sosial kommunikativ aktivitet (ibid.). Min vitenskapelige forankring ligger da, slik jeg ser det, innenfor retninger som fenomenologi, hermeneutikk og konstruktivisme.

3.2 Metodologi og IPA

Ordet metodologi kommer av de greske ordene *meta* og *hodos*, som betyr *etter* og *vei*.

Metodologi betyr da den eller de veiene som en regner med at vil ta en dit man ønsker (Kruse 2003). Definisjon av metodologi er i følge Kvale og Brinkmann (2009) 'læren om metodene innenfor en bestemt disiplin eller et bestemt område' (ibid.: 324).

Jeg ønsker at veien skal ta meg til et sted med større forståelse for hvordan det er for mennesker som opplever at foreldrene skiller lag etter at de selv er voksne. Slik jeg ser det, kan jeg komme så nær denne forståelsen som mulig, gjennom noen av disse menneskenes egne fortolkninger av denne opplevelsen. Ved å identifisere viktige deler av fortolkningen, vil jeg bedre forstå helheten, og ved å forstå helheten bedre, vil jeg kunne se trekkene ved delene tydeligere.

Samtidig er jeg klar over at forståelsen vil være tuftet på *min* fortolkning av deres fortolkning, som i en hermeneutisk sirkel¹⁶. Mine forforståelser påvirker fortolkningen, og gir ingen objektiv sannhet som kan være gyldig for alle som har opplevd at deres foreldre skilte seg etter at de var flyttet hjemmefra. Allikevel vil mine funn kunne være et bidrag, en bit av den store helheten, til svar på spørsmålet om hvordan menneskers opplevelse av et bestemt fenomen kan forstås. Forskningsmetoden Interpretative Phenomenological Analysis (IPA) er

¹⁶ Den *hermeneutiske sirkel* viser til en nedenfra og opp/ovenfra og ned-måte å tolke på. Der fenomenologien er opptatt av konkrete deler ved en opplevelse, tar den hermeneutiske sirkel det et skritt videre og sier man forstår "delene ut fra helheten og omvendt". Fortolkningen av noe gjennom den hermeneutiske sirkel betyr å bevege seg frem og tilbake mellom del og helhet, for å forstå begge deler best mulig (Thornquist 2003:140-142).

en av de metodene som fokuserer på fortolkning av informanternes egne fortolkninger, og i neste avsnitt vil jeg fokusere på Pén i IPA, på norsk; fenomenologien.

3.2.1 Fenomenologi

Fenomenologi er, i følge Smith, Flowers og Larkin (2009:11), en filosofisk tilnærming til å forske på opplevelsen av noe. Særlig viktig er fokuset på *hvordan* opplevelser er, *hvordan* det er å være menneske i verden. Fenomenologi gir forskere en mulighet til å forske på, og forstå, erfarte opplevelser. Husserls fenomenologi ønsker i sin reneste form å komme til kjernen av bevisste opplevelser, å 'komme tilbake til tingene i seg selv' (ibid.). Hva betyr et fenomen for oss egentlig? Hva er de praktiske og emosjonelle trekkene ved et fenomen? Husserl argumenterte spesielt for at hvis et menneske virkelig kan forstå sin egen opplevelse av noe, så kan en kanskje identifisere visse kjerneegenskaper ved opplevelsen. Disse kjerneegenskapene kan så forhåpentligvis generaliseres i en viss grad, slik at andre også kan forstå opplevelsen (ibid.).

Hvordan fenomenologien fokuserer på opplevelsen i seg selv, og beskriver den ved hjelp av særskilte og essensielle trekk, har vært det som i hovedsak har influert IPA (Smith, Flowers og Larkin 2009:11-16). Videre har den hjulpet brukere av IPA til å fokusere på refleksjon. IPA har som mål å begripe særskilte opplevelser slik særskilte mennesker opplever dem (ibid.).

Ved å gå dypt inn i mine informanternes opplevelse av det å bli skilsmissebarn i voksen alder, og gjennom min tolkning av den; ved å forsøke å identifisere noen essensielle kvaliteter ved forskjellige aspekter av denne opplevelsen, håper jeg å komme nærmere inn på selve fenomenet, og kanskje i neste omgang, bidra til at andre får en økt forståelse. Det å tolke et fenomen, og tolke andres fortolkning av et fenomen vil jeg utdype nærmere i kapittelet som følger.

3.2.2 Hermeneutikk

Mange mener at filosofen Martin Heidegger (1889-1976) var sterkt influert av Husserl da han utviklet sitt filosofiske bidrag til fenomenologien gjennom hermeneutikken (Smith, Flowers og Larkin 2009). Ordet hermeneutikk har sin opprinnelse fra det greske "å tolke" (Thornquist 2003), og det blir definert som læren om fortolkning (Smith, Flowers og Larkin 2009:21).

Hermeneutisk tilnærming kan således hjelpe oss med å forstå hvordan vi forstår, og hvordan vi gir verden mening (Thornquist 2003:139).

Hermeneutikken handlet først og fremst om fortolkning av tekster, opprinnelig bibeltekster, der man ønsket å oppfatte det som sto skrevet på en så korrekt måte som mulig¹⁷ (Thornquist 2003:140-142). Tidsepoke og kontekst i forhold til forfatteren, var viktige faktorer i søken etter mening. Med andre ord var forholdet mellom teksten og forfatteren avgjørende. Etter hvert utviklet det seg nye hermeneutiske retninger der det var forholdet mellom mennesket som tolket, *leseren*, og teksten, som sto i sentrum (ibid.).

Heidegger var også opptatt av at det ikke var mulig å tolke verden utenfra, som et subjekt som observerer et objekt. Han angrep Descartes bevissthetsfilosofi som gikk ut på nettopp dette, og påpekte at Descartes overså at mennesket allerede er *i* verden, og kan ikke løsriveres fra den for uavhengig observasjon (ibid.).

Smith, Flowers og Larkin (2009) påpeker at IPA tar i bruk den hermeneutiske sirkel på flere måter, men særlig gjennom noe de kaller ”double hermeneutics”. Her tydeliggjøres forskeren ved at det er han/hun som tolker informanten, som igjen tolker fenomenet. Det at forskeren bringes inn i forskningen finner vi igjen i systemisk familieterapi, der terapeuten blir sett på som en aktiv del av det (familie)systemet som studeres, også kalt ”annen ordens kybernetikk” (Hårtveit og Jensen 2009:58-59).¹⁸ I min studie vil jeg, både som intervjuer, men også som fortolker av informantenes fortolkning, være en aktiv del av de funnene forskningen bidrar til.

3.3 Hva er Interpretative Phenomenological Analysis?

‘IPA is a qualitative research approach committed to the examination of how people make sense of their major life experiences...(..). In IPA research, our attempts to understand other peoples relationship to the world are necessarily interpretative, and will focus upon their attempts to make meanings out of their activities and to the things happening to them’ (Smith, Flowers og Larkin 2009:1 og 21).

¹⁷ Denne hermeneutiske tradisjonen ble kalt ”den tradisjonelle hermeneutikken”, mens de senere retningene som vektla mennesket som tolket ble kalt ”den filosofiske hermeneutikken”, og ”dybde-hermeneutikk” (Thornquist 2003).

¹⁸ Annen ordens kybernetikk ble først introdusert av Heinz von Foerster (1911-2002). Han hevdet at aller er aktører i et samspill, og det er umulig å inneha en nøytral eller objektiv rolle utenfor det man studerer (Hårtveit og Jensen 2009:58-59). Det særlig Milano-gruppen, med blant annet Mara Selvini Palazzoli (1916-1999), som brakte begrepet inn i den systemiske familieterapien (Hårtveit og Jensen 2009).

I lys av min vitenskapelige forankring, som beskrevet over, mener jeg at IPA passer godt til mitt forskningsprosjekt. Jeg ønsker å forstå mine informaners forhold til en spesiell erfaring av et bestemt fenomen i deres liv, og mener at den eneste måten er gjennom fortolkning. Som jeg vil beskrive mer inngående i kapitlet om anvendelse av metoden, er *mening* et ord som går igjen; hvordan mine informanter finner mening i det som har hendt dem, og hvilken meningsforståelse jeg som forsker får gjennom min tolkning.

IPA er en nylig utviklet metode innen kvalitativ forskning¹⁹, og brukes oftest innen psykologi- og helsedisipliner. Smiths mål for metoden var å befeste en egen kvalitativ tilnærming til forskning innen psykologi, og ikke lenger låne metoder fra andre felt (Smith, Flowers og Larkin 2009). IPA søker å forstå hvordan én særskilt opplevelse er for én særskilt person, på detaljnivå. På den måten kan man si at IPA er ideografisk.²⁰ (ibid.:3).

Metoden fokuserer på hvordan mennesker reflekterer og gir mening til sine liv, og hvordan de forstår og vektlegger opplevelser gjennom tolkning (Dallos og Vetere 2005). Målet er å få frem hvordan en opplevelse er, og hvordan den er en del av livet. Selv om metoden kan brukes i enkeltkasus-studier, for å belyse og bekrefte spesielle tema, vil metoden også gi mulighet til å se etter forbindelser mellom flere menneskers opplevelser, som kan bidra til å trekke ut generelle sider ved et fenomen (Smith, Flowers og Larkin 2009).

IPAs vitenskapelige teoretiske grunnlag er blant annet hermeneutisk fenomenologi og sosialkonstruksjonisme, noe jeg anvender i analysen gjennom tolkning av diskurser. Jeg vil nå gjøre rede for den teoretiske forståelsesrammen som IPA som metode bygger på.

3.3.1 IPA og teoretiske forståelsesrammer

IPA sitt teoretiske grunnlag er blant annet basert på menneskets relasjon til verden og fenomenene i den. Fenomenologien, det filosofiske grunnlaget i metoden, er særlig preget av fire filosofer, som alle var opptatt av relasjon, på hvert sitt vis. Husserl kan sies å være opptatt menneskets relasjon til seg selv, og til sine opplevelser, da han mente at ved å gå så dypt inn i sine egne fortolkninger av verden som mulig, vil man kunne finne essensen av disse, slik at

¹⁹ I 1996 publiserte Jonathan Smith en artikkel i *Psychology and Health*, som blir ansett som metodens gjennombrudd (Smith, Flowers og Larkin 2009:4).

²⁰ Med ideografi menes den metoden som beskriver et saksforhold som legger vekt på det særegne ved det enkelte tilfellet (Raaheim og Raaheim 2004).

andre lettere kunne forstå tilsvarende opplevelser. Han var også opptatt av at menneskets sinn alltid kretser rundt *noe*, med andre ord, vår oppmerksomhet er alltid i en levende relasjon med noe annet (Smith, Flowers og Larkin 2009:12-13).

Der Husserl konsentrerte seg om individets bevissthet og dens relasjoner til fenomener, var Heidegger opptatt av menneskets eksistens, og i hvilken grad ting eksisterer på bakgrunn av ens relasjon til den. Han mente også at alt og alle er i en uløselig og kontinuerlig relasjon til hverandre, og at ingenting kan eksistere uavhengig av alt annet (ibid.:16-17).

Filosofen Maurice Merleau-Ponty (1908-1961) var opptatt av at menneskets relasjon til verden og hverandre er av kroppslig karakter, og styrt av persepsjon. Persepsjonen gir en annen ordens kunnskap om fenomener, vi ser verden og hverandre ”utenfra”, fordi alle er forskjellige fra naturens side og alle har hvert sitt unike sanseapparat. På den måten kan vi aldri virkelig vite hvordan et fenomen oppleves for noen andre, vi kan bare se uttrykk for opplevelsen (ibid.: 18-19). Da jeg ikke etterspurte hvilken mening informantene tilla kroppens uttrykk, vil dette aspektet av metoden ikke tas med i oppgaven, utover de følelsene de opplevde i forbindelse med foreldrenes skilsmisse. Følelser tilknyttet relasjoner, diskurser og brudd på disse er omhandlet i både kapittel 3 om teori og i kapittel 4 om analyse.

For den siste av IPAs store grunnleggere, filosofen Jean-Paul Sartre (1905-1980), handlet relasjon hovedsakelig om mellommenneskelig relasjon, og hva våre relasjoner med andre gjør med vår opplevelse av fenomener. For Sartre blir vår oppfattelse av ting påvirket av menneskene forbundet med tingene, og også vår oppfattelse av -og relasjon til oss selv, blir påvirket av andre menneskers tilstedeværelse (ibid.:19-20).

IPA er påvirket av sosialkonstruksjonisme og symbolsk interaksjonisme og anerkjenner sosiokulturelle og historiske erfaringer som essensielle for å forstå våre erfarte liv²¹. IPA hevder at språket og vår anvendelse av det påvirker den vi er. Den avviser imidlertid den poststrukturalistiske idé om at menneskets forståelse av seg selv og verden rundt kun er resultat av språk og diskursive konstruksjoner. Den hevder at det er nødvendig å se mennesket

²¹ Sosialkonstruksjonisme er tidligere redegjort for i kapittel 3.1. og 2.1.

Symbolsk interaksjonisme benyttes ofte i studier der samhandling mellom personer er sentralt. Mennesket skaper sin identitet i samspill med andre, og den indre meningsdannelse og den ytre handling er fokus for forskeren (Thagaard 2009).

som fortolkende aktører som konstruerer sin sosiale verden gjennom samspill med andre (Smith, Flowers og Larkin 2009). Disse konstruksjonene blir individenes meningsskapende prosesser og legitimerer det livet de lever. Dette gjøres innenfor en gitt ramme av rådende kulturelle diskurser som en tilpasser seg, redefinerer eller forkaster.

Mine informanternes historier handler om deres relasjoner, og hvilke diskurser som er forbundet med disse. Relasjonene til et fenomen, til foreldrene, til fortiden, nåtiden og fremtiden, og de er alle opptatt av kvaliteten på disse relasjonene, og hvilke følelser disse relasjonene vekker i dem. Før jeg beskriver hvordan jeg innhentet disse historiene, vil jeg fokusere på noe alle forskere må ta hensyn til under forskningsprosessen, nemlig pålitelighet, bekreftbarhet og overførbarhet.

3.4 Overførbarhet, bekreftbarhet og troverdighet

Jeg har valgt en metode som fortolker sosiale fenomener ut fra aktørenes egne perspektiver og som beskriver verden slik den oppleves for informantene, ut fra forståelse av at den virkelige virkeligheten er slik som mennesker oppfatter den (Kvale og Brinkmann 2009:45).

Fortolkende tilnærminger ønsker å komme nærmest mulig opplevelsen av noe, fremfor å produsere presise innholdsbeskrivelser, og det er gjennom denne type tilnærming at forskeren kommer til syne, gjennom sin forforståelse, ontologi og ståsted (Thagaard 2009:21).

I kvalitativ forskning er det spesielt viktig å utvikle kunnskap og forståelse for de fenomenene som studeres, og det er fortolkningen av dataene som gir grunnlag for *generalisering*, eller *overførbarhet*. Hvis den kunnskapen som skapes i et enkelt prosjekt kan være relevant i andre situasjoner, innehar kunnskapen overførbarhet. Hvis forståelsen som blir skapt vekker gjenklang hos lesere med kunnskap til fenomenet, kan man også vise til overførbarhet (Thagaard 2009). Mitt prosjekt vil kunne, som i en hermeneutisk sirkel, gi økt forståelse for et fenomen, én del av menneskets livsverden, sammen med min fortolkning av denne, samt min fortolkning av min egen fortolkning. I mitt tilfelle er dette voksne menneskers opplevelse av en oppløsning av familiekonstellasjonen, og dette vil kunne gi et mer helhetlig bilde av menneskets fortolkning av seg selv i konteksten av et slikt fenomen. Mine funn kan ikke ses på som lovmessig eller statisk kunnskap, men vil kunne gi mulighet for gjenkjennelse, skape ny mening overfor disse fenomenene og gi mulighet for ytterligere undersøkelse.

Bekreftbarhet (reliabilitet) handler om hvor troverdige resultatene av en forskningsundersøkelse er. Det stilles eksempelvis ofte spørsmål om intervjuerens bekreftbarhet i intervjubasert forskning, da det allerede i transkripsjonsdelen kan forekomme ”feil” og mistolkninger. Kvale og Brinkmann (2009:192) gir eksempler på at to transkripsjoner av samme intervju kan se ulike ut, på bakgrunn av valg den som utfører transkripsjonen tar. Jeg har forsøkt å unngå denne type ”feil” i mine transkripsjoner, ved å ikke glette meg til hva som sies, der talen er utydelig. På den måten kan jeg unngå å ”legge ord i munnen” på mine informanter, og transkripsjonen fremstår mer som den er.

Ofte benyttes begrepet bekreftbarhet i forbindelse med om resultatet av en undersøkelse kan gjentas på et annet tidspunkt av en annen forsker. I et intervjubasert forskningsprosjekt vil vurderinger om intervjuerens pålitelighet være særlig aktuelt, da informantens svar i stor grad kan påvirkes av måten spørsmålene blir stilt på. Kategorisering av intervjuene vil også påvirke påliteligheten, da to forskere vil kunne kode ulikt (Kvale og Brinkmann 2009). Jeg har forsøkt å øke min forsknings bekreftbarhet ved å ha så åpne spørsmål som mulig under intervjuet, slik at mine informanter i minst mulig grad blir ledet. Videre har jeg vært opptatt av å aktivt benytte meg av min problemstilling og mine forskningsspørsmål under analyseprosessen. Allikevel vil det kunne stilles spørsmål til bekreftbarheten, da en annen forsker potensielt ville stille spørsmålene på en annen måte, og fortolke dataene annerledes på bakgrunn av ulik forforståelse.

Troverdighet (validitet) i min forskning vil omhandle om jeg har forsket på det jeg har hatt intensjon om å forske på, med andre ord; ’i hvilken grad våre observasjoner faktisk reflekterer de fenomenene eller variablene som vi ønsker å vite noe om’ (Pervin 1984 i Kvale og Brinkmann 2009:251). Videre har jeg forsøkt å beskrive hvordan jeg har tenkt og hva jeg har gjort i de forskjellige stadiene i oppgaven. Jeg har beskrevet min teoretiske forankring slik at leseren vil kunne ha en forståelse for utgangspunktet for min forskning. I forhold til forskningsstrategier og analysemetode har jeg også prøvd å være så transparent som mulig. Jeg har forsøkt å gjøre min forskning troverdig, gjennom å redegjøre for hvordan analysen gir grunnlag for de tolkningene jeg har utført (Thagaard 2009). Som et ledd i å være så transparent som mulig, ønsker jeg i analysekapitlet å redegjøre for min forforståelse i forhold til forskningsspørsmålene og temaene i intervjuene.

3.5 Innsamling av data

Her beskriver jeg min bruk av IPA og viser til refleksjoner rundt denne prosessen.

3.5.1 Utvalgsprosessen

I forkant av et forskningsprosjekt stiller en seg spørsmål om hva analyseresultatene skal brukes til. Der kvantitativ forskning i størst grad ønsker å generalisere sine funn for allmenn nytte, forsøker kvalitative undersøkelser å fokusere på det ideografiske aspektet, det spesielle og komplekse ved et fenomen (Dallos og Vetere 2005).

Utgangspunktet for prosjektet var ikke en teori eller hypotese jeg ville verifisere, men derimot et ønske om å belyse og skape kunnskap om et spesielt område. Jeg ville samle inn data fra en gruppe mennesker med en spesiell type erfaring, og det falt seg da naturlig å velge en strategisk utvalgsmetode. I følge Thagaard (2009:55) baserer kvalitative studier seg på utvalg av informanter som har egenskaper eller kvalifikasjoner som er strategiske i forhold til problemstillingen og undersøkelsenes teoretiske perspektiver.

Jeg ønsket å intervju personer som opplevde at deres foreldre skilte seg etter de selv hadde flyttet hjemmefra, etablert seg i eget hjem, og ikke var en del av det daglige familiesystemet med sine foreldre. På bakgrunn av dette skrev jeg en melding på det sosiale nettverket Facebook, der jeg søkte etter mennesker med denne type erfaring. Meldingen lød som følger:

“Jeg skal skrive master om opplevelsen av at foreldre skiller seg etter man selv er voksen. Noen informanter der ute?”

Flere i dette nettverket tok kontakt og fortalte at de enten selv hadde denne typen erfaring, eller de kjente noen som hadde det. Smith, Flowers og Larkin (2009:49) kaller denne typen utvelgelse ”*opportunities*”, som baserer seg på ens egne kontakter, og også ”*snowballing*”, som består i at man henvises videre til mulige deltagere. I tilfellet av ”*snowballing*”, ga informanten først sitt samtykke til kontaktpersonen, før informasjonen ble videreformidlet meg, slik Thagaard (2009) foreslår. Dette for å omgå eventuelle etiske dilemmaer forbundet med prinsippet om at alle som deltar i et forskningsprosjekt, skal gi sitt informerte samtykke til deltagelse (ibid.).

Informantene var, som IPA-metoden fordrer (Smith, Flowers og Larkin 2009), en rimelig homogen gruppe, som besto av to kvinner og en mann i aldersgruppen 30-35, der alle hadde opplevd at deres foreldre skilte seg etter de selv var flyttet hjemmefra. Alle var 20-25 år da dette skjedde.

Utvalget var lite, men som Thagaard (2009) beskriver, er retningslinjene innenfor kvalitative utvalg at antall informanter ikke bør være større enn at det er mulig å gjennomføre dyptpløyende analyser. Smith, Flowers og Larkin (2009:52) anbefaler nettopp et antall på 3 på master-nivå, og understreker at når det kommer til IPA, er detaljrikdommen i de individuelle opplevelsene, og muligheten for grundige analyser og sammenligninger av tilfellene, viktigere enn mengden informanter.

Jeg tok kontakt med hver informant pr e-post, og redegjorde kort for studien gjennom et informasjonsbrev, sammen med samtykkeerklæring (vedlegg 1). Intervjuene ble gjennomført i perioden september – november 2013, hvert intervju varte mellom 60 og 90 minutter og ble tatt opp på lydbånd.

I tråd med Smith, Flowers og Larkins (2009) råd, ga jeg informantene informasjon på forhånd om hvordan jeg planla å gjennomføre intervjuet, og hvor lang tid det sannsynligvis ville ta. Videre vektla jeg at informantene selv kunne foreslå hvor de ønsket å være under intervjuet, men understreket viktigheten av ro og komfort. Mitt formål var å skape en så avslappet atmosfære som mulig, og å unngå forstyrrelser (ibid.:63).

Jeg har valgt å kalle informantene min A, B og C.

3.5.2 Intervjuguiden

På bakgrunn av mitt ønske om å innhente så fyldig og omfattende informasjon om hvordan mennesker opplever sin livssituasjon og hvilke synspunkter og perspektiver de har på mitt forskningstema (Thagaard 2009:87), valgte jeg å samle inn data gjennom intervju av informantene.

Under arbeidet med prosjektplanen, og pågående refleksjoner i etterkant av denne, utformet jeg syv veiledende temaer til intervjuguiden (vedlegg 2), som jeg ønsket å belyse gjennom intervjuet. Disse var basert på mine forforståelser av erfaring med foreldres skilsmisse. Mine

punktueringer, samt retningen intervjuene tok, var både basert på intervjuguiden, men også i forhold til hva informantene vektla, og ønsket å fokusere på. Kvale og Brinkmann (2009) kaller dette et semistrukturert intervju, og kjennetegnes av at det verken er en åpen samtale eller en lukket spørreskjemasamtale. Som beskrevet, var temaene mine fastlagt på forhånd, men rekkefølgen ble bestemt underveis. Slik hadde jeg mulighet til å følge informantenes fortelling, men likevel sørge for at temaene jeg ønsket å belyse ble snakket om (Thagaard 2009). Dramaturgien i intervjuet ble, slik Thagaard beskriver det, som et ”tre-med-grener”, der jeg startet med ”stammen”, i form av et åpent spørsmål rund opplevelsen av foreldrenes skilsmisseprosess, for så å følge ”grenene” etterhvert som informantene fortalte sin historie. Inne i mellom kom jeg tilbake til ”stammen”, som var styrt av hovedtemaet (Thagaard 2009:100).

Under utarbeidelsen av intervjuguiden ble mine forforståelser av hvordan opplevelsen er for voksne barn når foreldrene skiller seg tydelig, og jeg ble svært bevisst på å ikke la disse være definerende for intervjuet.

I overenstemmelse med den fenomenologiske tilnærmingen, skal intervjueren bevare en holdning preget av maksimal åpenhet ovenfor fenomenene (Kvale og Brinkmann 2009), og prøver å unngå at egne verdier preger intervjusituasjonen (Thagaard 2009). Jeg ble særlig opptatt av å ikke fokusere på negative opplevelser og konflikt, da det ikke behøvde å være en del av mine informanternes erfaringer.

3.5.3 Samtalene

Med utgangspunkt i mitt konstruktivistiske ståsted, tenker jeg at intervjusituasjonen innebærer en sosial interaksjon mellom meg som forsker og informanten. I dette rommet samskapes forståelsen og kunnskapen som blir til dataene. Kvale (1997:74 i Thagaard 2009:88) sier at forholdet mellom forsker og informant er asymmetrisk, da det er forskeren som definerer situasjonen, presenterer temaet og stiller spørsmålene.

Som terapeut og veileder innenfor barnevernfeltet har jeg mye erfaring i å samtale med klienter, og disse samtalene kan bære preg av et ujevnt maktforhold, med meg som normativ veileder. Intervjuene med mine informanter opplevde jeg som svært annerledes. Først og fremst fordi de selv kontakt, med et ønske om å dele av sine erfaringer, og de var selv interessert i fenomenet. Jeg tilstrebet en ikke-vitende og ikke-dømmende posisjon, da jeg

ønsket meg så åpne og ærlige historier som mulig. Jeg var, som jeg også er i mitt daglige virke, opptatt av å skape en uformell stemning mellom meg og den andre, slik at nettopp denne asymmetrien skulle være minimal, og at situasjonen ble, som Fog (2004:216 i ibid.) legger vekt på, preget av en tillitsfull atmosfære. For å få til dette innledet jeg med å fortelle at jeg selv delte deres erfaring om fenomenet, og at jeg derfor var interessert i det. Gjennom hele intervjuet holdt jeg en lett og ledig tone og lyttet aktivt og oppmerksomt til informantens fortellinger. Det faktum av at jeg var på samme alder med mine informanter, kan også ha bidratt til den uformelle stemningen.

Jeg opplevde å få inngående og detaljert informasjon om hvordan det var for mine informanter da foreldrene deres skilte seg. Dette kan kanskje tilskrives deres ønske om å fortelle om disse hendelsene forut for intervjuene, men jeg tror at deres opplevelse av å bli forstått av meg som intervjuer og forsker var vel så viktig. Både ved at jeg delte informasjon om meg selv, men også det at jeg, i tråd med Thagaard (2009:94), gjennomgående ga tilbakemelding på at jeg hadde forstått det som ble sagt.

Da samtalene var gjennomført og lydbåndene lyttet til, var grunnlaget lagt for videre analyseprosess, der transkribering og deretter kategorisering av datamaterialet sto for tur.

3.5.4 Transkripsjon og kategorisering

Når det kommer til den analytiske prosessen i IPA, finnes det ifølge Smith, Flowers og Larkin (2009) noen konkrete metoder for utførelsen. Fokuset er på hvordan informantene forsøker å forstå sine opplevelser, og ikke på hva de sier, helt konkret. Analysen er preget av en rekke sammenfallende prosesser, som for eksempel å gå fra det spesielle til det allmenne, og fra det deskriptive til det fortolkende, samt noen prinsipper, for eksempel å forplikte seg til å gjøre informantens livsverden forstått, og ha et fokus på individets diskurser og forståelse i gitt kontekst (ibid:79).

Utgangspunktet for min analyse var datamateriale fra transkriberte lydbåndopptak. Langdridge (2006) beskriver hvordan man ved bruk av fenomenologiske metoder bør gjennomføre transkripsjonen av analysematerialet. En transkripsjon er, enklest beskrevet, tale tatt opp på bånd, som deretter overføres ord for ord til en lesbar tekst. Dette gjøres så nøyaktig som mulig, alle ord som ytres av alle deltagerne i samtalen skal noteres, og ingen

korrigeringer foretas underveis. Min transkripsjon hadde som anbefalt vide marger på begge av sider av teksten med plass til koding, og avsnitt for hvert spørsmål og svar i samtalen (Smith, Flowers og Larkin 2009:74).

Det er mye i den sosiale interaksjonen i en samtale som *kan* skrives ned, og hvis forskeren selv foretar transkripsjonen, kan den i seg selv være en form for tolkende handling. Språklyder som ”kremt”, ”hmm” og lange pauser kan bli skrevet i parentes i teksten, men IPA, som fenomenologisk metode, er opptatt av hva som skjer på et makronivå (Langdridge 2006:258). Målet er å tolke meningen av innholdet i det intervjuobjektet sier, og i IPA holder det derfor med en oversikt over hva som ordrett ble sagt (Smith, Flowers og Larkin 2009:74).

Et av de første elementene i enhver kvalitativ analyse er å bli kjent med dataene. Det er viktig å få en viss føling med materialet, og den beste måten å gjøre dette på er å transkribere dataene selv (Langdridge 2006:261). Dette opplevdes som et tidkrevende og til tider utfordrende stykke arbeid, då både tålmodighet og muskler i fingre og armer fikk stå sin prøve. Det var svært fristende å sette bort denne jobben, og heller ta for meg andre deler av oppgaven. Samtidig så jeg at ved selv å lytte til talen, fikk jeg i større grad med meg detaljene, og opplevde som Langdridge (ibid.) beskriver, at analyseprosessen startet allerede her. Gjennom å notere ned tanker, refleksjoner og observasjoner jeg gjorde meg underveis i transkriberingen, fikk jeg uvurderlig hjelp til tolkningen av teksten senere i prosessen. For å ytterligere understreke viktigheten av en pågående analyse gjennom arbeidet med empirien, beskriver Thagaard (2003) at den kvalitative forskningsprosessen er preget av utydelige overganger mellom innsamling og analyse, og at analysen gjerne starter allerede under kontakten med informantene.

Grounded Theory er en analysemetode som eksplisitt tar i bruk disse notatene i analysestrategien, men selv om IPA ikke har konkrete retningslinjer for notatene, vil de tankene man umiddelbart gjør seg ved gjennomgangen av en tekst, kunne være toneangivende for senere analyse, om ikke annet, et viktig supplement, og bidra til en grundigere konklusjon (Langdridge 2006:261).

3.5.5 *Fra transkripsjon til koding*

Arbeidet med analysen gikk deretter over i, som Dallos og Vetere (2005:59) skriver, å lese transkripsjonen flere ganger, for deretter å lete etter koder. Koding er, i følge Langdridge (2006), en prosess der man setter merkelapp, eller kode, på teksten man har transkribert. Dette kan være ord, setninger eller hele avsnitt, og fordi det i IPA er meningsinnholdet i teksten som kodes, kan ulike ord og forskjellige typer setninger kodes likt (Langdridge 2006:262). Kvale og Brinkmann (2009:208) påpeker at begrepene koding og kategorisering ofte brukes om hverandre, men velger selv å skille disse ved å hevde at koding innebærer at det knyttes ett eller flere nøkkelord til et tekstavsnitt med henblikk på å senere kunne identifisere en uttalelse. Kategorisering innebærer en mer systematisk konseptualisering av et utsagn, som gir mulighet for kvantifisering (ibid.).

Smith, Flowers og Larkin (2009) beskriver analysen og kodingen av dataene som en syklus, der fokuset skifter frem og tilbake mellom viktige utsagn fra informantene og forskerens tolkning av utsagnenes mening. Det er her den doble hermeneutikken kommer til syne, som beskrevet tidligere, i kapittel 3.2, under overskriften *Metodologi og IPA* (ibid.:80).

Langdridge (2006:279) kaller dette stadiet *identifisering av temaer*, og at man her ønsker å trekke ut meningsstrukturene i teksten. Det understrekes at det her er svært viktig, som tidligere nevnt, å ikke tillegge teksten egen mening, men holde informantens opplevelse i fokus, eller rettere sagt forskerens tolkning av informantens tolkning av sin opplevelse.

Slik jeg forstår det, vil en god IPA-analyse, med utgangspunkt i informantenes diskurser og beskrivelser av sin livsverden, balansere deskriptiv fenomenologi med grundige fortolkninger av disse, basert på mening fremfor kausalitet. Smith, Flowers og Larkin (2009) sier i sitt kapittel om analyse, at man ikke må følge en oppskrift, samtidig som de kommer med anbefalinger om prosessen. Anbefalingene går ut på å ta ett intervju om gangen, analysere det med den ene informantens blikk, for så å sakte nærme seg mulige kategorier som deles av informantene (Smith, Flowers og Larkin 2009:82). Jeg valgte i stor grad å benytte meg av deres beskrivelser av kategoriseringsprosessen, der jeg etter flere gjennomlesinger noterte i høyremargen det de omtaler som deskriptive, lingvistiske og konseptuelle kommentarer. Disse går henholdsvis ut på å sammenfalle, forklare og belyse teksten, fremheve informantens valg av ord, lyder og pauser, og utvide, reflektere og fortolke det informanten sier (Smith, Flowers og Larkin 2009:84-90). Disse kommentarene ble overstreket med ulike fargede

markeringspenner, for å skille dem fra hverandre, til hjelp i det kommende arbeidet med å utvikle overordnede temaer.

Gjennom å kommentere dataene på ulike måter gjennom hele teksten, vokste datamaterialet betydelig. Det neste steget ble, i tråd med Smith, Flowers og Larkin (2009:91), å finne overordnede temaer som jeg syntes sto frem. Her ble mine kommentarer, fremfor selve transkripsjonen, benyttet. I denne prosessen ble den hermeneutiske sirkelen tydelig, da hele intervjuet stykkes opp i deler, som jeg trakk meningsbærende temaer ut fra, og som igjen kom sammen som resultatet av analysen i et senere kapittel. Disse ble notert i venstremargen på utskriften av transkripsjonen, og var en sammenfatning av innholdet i informantenes utsagn, og mine tolkninger og refleksjoner av dem. I den venstre margen ble også diskurser jeg tolket at informanten og/eller de implisitte navigerte etter, nedtegnet.

Langdridge (2006:279) anbefaler videre å lage en oppsummerende tabell for temaene og gruppene, der sitater fra teksten illustrerer hvert tema og hver gruppe. Dette kan gjøres for hvert enkelt tilfelle, for så å samle temaene en finner i overordnede kategorier. Alternativt kan man bruke temaene og tabellen som grunnlag i analysen av neste transkripsjon, modifisere disse, slik at temaene og gruppene tilpasses tilfanget av data, og deretter gjenta prosessen i neste analyse.

Jeg valgte å lage en liste for hver informant over undertemaer jeg syntes kom frem hos den enkelte, som *sterke følelser*, *rollebytte*, *tanker om foreldrenes følelser* og *lærdom av skilsmissen*. Der jeg opplevde at et sitat fra informantene særlig godt beskrev undertemaet, henviste jeg til sidetallet i denne listen. Det samme gjorde jeg for diskurser som syntes relevante. Dette for å lette arbeidet når jeg senere skulle skrive frem funnene mine.

I følge Smith, Flowers og Larkin (2009:96) er resultatet av en IPA-analyse overordnede temaer som alle gruppene av koder har til felles, og en av de grunnleggende metodene for å finne sammenfallende temaer er å lage kronologiske lister over temaene, for deretter å flytte liknende temaer sammen. Mens jeg jobbet med å liste opp undertemaer og diskurser for hver av intervjuene, og med forskningsspørsmålene og informantenes stemmer tydelig i hodet, oppfattet jeg 4 fremtredende hovedtemaer:

- Skilsmissen har emosjonell påvirkning

- Skilsmissen fører til endring i relasjoner og familiestruktur
- Skilsmisse”barna” forteller om høy grad av innlevelse i foreldrenes tanker og følelser
- Skilsmissen fører til endring hos familiemedlemmene og gir lærdom til informanten.

Disse fire ble i løpet av analyseprosessen kortet ned til tre, som jeg kommer tilbake til i kapittel 4 om analyse.

Jeg var, i tråd med Smith, Flowers og Larkin (2009:100-101) opptatt av å gi hver informant individualitet, men samtidig så jeg at hovedtemaene var sammenfallende på tvers av intervjuene. Alle informantene mine snakket mye om hvordan foreldrenes skilsmisse påvirket dem følelsesmessig, de var svært opptatt av å beskrive foreldrenes interne prosesser, alle opplevde at selve bruddet og tiden etter påvirket familiemedlemmenes relasjoner og roller i høy grad, og de fortalte om tanker og valg for egne liv som var tatt på bakgrunn av befatning med fenomenet.

Disse hovedtemaene utgjorde funnene i prosjektet, som Dallos og Vetere (2005:60) beskriver, og som jeg vil utdype nærmere i kapitlet om analyse.

3.6 Etiske refleksjoner

Min studie retter seg mot voksne mennesker som opplevde foreldrenes skilsmisse i voksen alder. Uansett hvilke ”typer” informanter man benytter seg av, må man alltid være bevisst på at når man intervjuer informanter i forbindelse med en kvalitativ undersøkelse, knyttes det både moralske og etiske spørsmål til undersøkelsens midler og mål. Samspillet mellom informant og intervjuer påvirker deltagerne, og kunnskapen som produseres påvirker vårt syn på menneskets situasjon (Kvale og Brinkmann 2009:79-80).²²

En forsker skal i planleggingen av sitt forskningsprosjekt vurdere om prosjektet er etisk forsvarlig, og om informantene gjennom deltagelse kan bli utsatt for fysisk eller psykisk skade (Kruse 2003:288). Kvale og Brinkmann (2009) understreker viktigheten av å ivareta visse etiske spørsmål, gjennom utarbeidelse av en ”etisk protokoll”. I mitt prosjekt står særlig

²² Ordet *etikk* kommer av gr. *ethos*, som betyr karakter, og *moral* stammer fra det latinske ordet for karakter, *mores*, som også betyr skikk, vane (Annas 2001 i Kvale og Brinkmann 2009:80). I dagligtalen brukes ofte etikk mer formelt, som i ”etiske retningslinjer”, mens moral gjerne omhandler mer ”vanlig” skikk og bruk i dagliglivet (Kvale og Brinkmann 2009:80).

spørsmålene om informert *samtykke*, *konfidensialitet* og *anonymisering*, samt *konsekvenser av å delta* i undersøkelsen frem. Dette er også de tre viktigste prinsippene Thagaard (2009) trekker frem.

Da mine informanter selv tok kontakt og tilbød sin deltagelse, og intervjuene ble gjennomført etter at alle hadde gitt sitt informerte samtykke, vurderer jeg det slik at kravet om informert samtykke ble tilstrekkelig ivaretatt. Videre er NSDs (Norsk Samfunnsvitenskapelige Datatjeneste) krav til personvern fulgt (vedlegg 3), da ingen direkte personidentifiserende opplysninger kobles til datamaterialet. Informantene og deres eventuelle identitetsidentifiserende utsagn er anonymisert i alt av tekstmateriale, og taleopptak. Det har ikke blitt lagret noen koblingsnøkkel til materialet. All korrespondanse med informantene har forekommet via privat mail med passord. PCen som er benyttet i forbindelse med prosjektet har blitt oppbevart utilgjengelig for uvedkomne i låsbar skuff. Etter prosjektet er avsluttet vil lydbåndene slettes (NSD 2014).

Når det gjelder det siste spørsmålet om konsekvenser av deltagelse, er dette knyttet mer opp mot moral enn de to foregående. Thagaard (2009:29) sier at forskerens etiske ansvar innebærer å beskytte integriteten til informantene ved å søke å unngå at forskningen medfører negative konsekvenser for dem som deltar. Videre sier hun at informantene ideelt sett burde få like mye ut av deltagelsen som de yter, og erfaringsmessig opplever informantene deltagelsen som noe positivt, og i mange tilfeller hjelpsomt, da det å snakke om noe fra sitt eget liv kan hjelpe dem å sette ting i perspektiv (ibid.). Dette prinsippet syntes for meg å være særlig viktig, da mine informanter potensielt kunne fortelle om smertefulle opplevelser fra eget liv i forbindelse med intervjuet. Skilsmisse er en følelsesmessig sterk opplevelse, og sjansen var absolutt til stede for at mine informanter ville bli emosjonelt aktivert ved å gjenkalle sin egen erfaring. I forkant av intervjuene informerte jeg dem om at de selv valgte hvilke historier de ønsket å fortelle, og at de ikke skulle føle seg presset til å gå inn på fortellinger som skapte ubehag.

Når det gjelder i hvilken grad intervjuene opplevdes som hjelpsomme for mine deltagere, uttrykte alle under intervjuet at gjennom å svare på mine spørsmål, og tenke og reflektere, så de noen ting på en annen måte enn før, og visse ting sto klarere for dem. En konsekvens av å delta i et forskningsprosjekt, kan også være knyttet til informantenes selvforståelse. Når de

leser resultatene av undersøkelsen, kan problemer oppstå hvis informantene gjenkjenner sitt bidrag, og føler seg misforstått. Dette kan fremprovosere konflikter (Thagaard 2009:29).

Jeg har forsøkt å ta hensyn ved å jevnlig stoppe opp, spørre informanten om jeg har forstått han eller henne riktig, og ikke gått videre før dette er avklart. Ved bruk av IPA er det samtidig snakk om mine fortolkninger, og ikke gjenfortellinger, slik at sjansen er mindre for at informantene opplever gjenkjennelse og misoppfatning.

Mitt hovedfokus gjennom alle intervjuene har vært å få så fylldige og informative historier som mulig, som kan gi datamateriale for en analyse som kan gi ny kunnskap, forhåpentligvis til nytte for andre.

4 ANALYSEN

Ifølge Smith, Flowers og Larkin (2009) er det i litteraturen om kvalitativ analyse, lite konkrete metoder når det kommer til den analytiske prosessen i IPA. Fokuset er å tolke hvordan informantene forsøker å forstå sine opplevelser, og ikke på hva de konkret sier. I samsvar med anbefalingene, har jeg fokusert på å gå fra det spesielle i det informantene sier, og lagt vekt på å fortolke det deskriptive i fortellingene. Gjennom dette har jeg ønsket å gjøre informantenes fortelling forståelig, og deres kontekstuelle forståelse fokus (ibid:79).

Jeg ser det som viktig å gjenta at det er *jeg* som har tolket informantenes fortolkning av et aspekt av deres liv, når jeg har lett etter svar på problemstillingen og forskningsspørsmålene:

”Hvordan opplever voksne barn foreldrenes skilsmisse?”

- Hvordan opplevde informantene sin relasjon til foreldrene, både før, under og etter skilsmissen?
- Hvordan opplevde informantene familiestrukturen? Hvordan endret den seg eventuelt under og/eller etter skilsmissen?
- På hvilken måte opplever informantene at skilsmisseprosessen og tiden etter har påvirket dem?

Gjennom valg av ontologi, problemstilling, forskningsspørsmål og metode, har jeg som

forsker stor påvirkning på det som gjøres forstått. Mine holdninger og synspunkter påvirker min analyse av de data som presenteres, og ved å velge noe, utelater jeg noe annet. Jeg må på bakgrunn av dette tolke mine egne tolkninger, og være meg bevisst min egen forforståelse, som vist blant annet kapittel 1 og 4.2.1 (Alvesson & Skjöldberg, 2008).

Som beskrevet i kapittel 3.5.5 om transkripsjon og koding, var det særlig 4 temaer som gikk igjen i informantenes fortellinger, i større eller mindre grad:

- Skilsmissen påvirker emosjonelt
- Skilsmissen fører til endring i relasjoner og familiestruktur
- Skilsmisse”barna” forteller om høy grad av innlevelse i foreldrenes tanker og følelser
- Skilsmissen fører til endring hos familiemedlemmene og gir lærdom til informanten.

Under bearbeiding av teori og analyse, opplevde jeg imidlertid at temaet *Skilsmisse”barna” forteller om høy grad av innlevelse i foreldrenes tanker og følelser* ikke lenger passet inn som eget underkapittel. For meg sto det isteden frem som en del av den emosjonelle påvirkningen, i forhold til det å skape mening og sammenheng i opplevelsen av fenomenet. Jeg vil således drøfte temaet i kapittel 4.1, under temaet *skilsmissens emosjonelle påvirkning*, i lys av sosiologen Aaron Antonovskys (2000) teori om opplevelse av sammenheng.

Temaene ledet meg til valg av grunnteori²³, og jeg vil i de følgende underkapitlene ta for meg hvert av temaene, vise til empiri og drøfte dette opp mot grunnlagsteorien presentert i kapittel 2. Ved behov vil jeg også vise til forskning som kan underbygge og nyansere visse aspekter ved empirien. I tillegg vil jeg hente frem eksisterende forskning som omhandler voksne barn og følger av foreldres skilsmisse.

4.1 ”Det var liksom bare sånn ”BAM!!!”

Informant C brukte sterke uttrykk da hun fortalte om hvordan hun hadde opplevd å få vite at foreldrene skulle skilles. For henne kom det som et sjokk og uten forvarsel.

Bombemetaforen er et godt bilde på hvordan alle informantene opplevde å høre om foreldrenes avgjørelser i forhold til å avslutte ekteskapet. Jeg forstår det slik at alle

²³ I kapittel 2 er følgende grunnlagsteori beskrevet: Relasjoner, familiestruktur og diskurs

informantene var sterkt følelsesmessig påvirket av skilsmissen, og alle hadde negative beskrivelser av sin opplevelse av da foreldrene fortalte det, i tiden etter, og i nåtid. Jeg vil nå ta for meg den emosjonelle påvirkningen jeg forstår skilsmissen medførte for informantene, og drøfte dette opp mot eksisterende teori.

Jeg har funnet lite forskning som særlig tar for seg den psykiske belastningen voksne opplever når deres foreldre skiller seg. Imidlertid er det gjort mye forskning på barn, ungdom og foreldre, i forbindelse med fenomenet skilsmisse. Familieterapeut og psykolog Dr. Constance Ahrons (1995) har skrevet om hvordan familier kan holde sammen til tross for at ekteskapet ryker. Hun understreker viktigheten av disse rådene i lys av statistikk; I USA opplever mer enn én million familier skilsmisse i året (ibid.). Tall fra Statistisk Sentralbyrå (2014) viser at gjennomsnittlig femten tusen ektepar med barn har opplevd skilsmisse per år de siste årene i Norge. Da tallene ikke omfatter brudd på samboerskap, vil jeg anta at de er mye høyere for familier totalt. Videre skriver Ahrons at de tidligere ekteparene opplever store emosjonelle vansker i etterkant, og skilsmisse rangeres som nummer to på en skala over hva som oppleves som mest stressende, nest etter dødsfall blant ens nærmeste (ibid.).

De emosjonelle vanskene kan også bekreftes av norske forskere. Ingunn Størksen (2007) skrev i forbindelse med sin doktoravhandling om skilsmisse og psykososiale konsekvenser hos voksne barn, at skilsmisse, både egen og foreldrenes, er relatert til symptomer på angst og depresjon i voksenlivet. I denne studien inngikk også personer over 20 år eller eldre. Studien dokumenterer at det å ha skilte foreldre medfører en viss økt risiko for en rekke tilpasningsproblemer både i barndom, ungdomsårene og i det voksne liv. Hines (1997) og Shapiro (2003) har henholdsvis forsket på skilsmisserelaterte endringer hos ungdom og kontakten mellom voksne barn og foreldrene etter skilsmisse, og jeg vil henvise til disse artiklene underveis.

4.1.1 Som saus og stein – metaforer i minnet

Da det ble fortalt

”Jeg husker ikke helt hva han sa...men jeg husker i hvert fall der og da, med en gang, ble jeg kjempelei meg, og begynte å gråte..”

A forteller om den sommeren skilsmissen ble bestemt som en ”saus”, der nesten alt annet enn det faren fortalte, forsvant fra hukommelsen. Fortsatt er minnene svake fra den tiden:

”...når jeg tenker på det nå, så er det ganske lite jeg husker egentlig av sånne spesifikke ting fra den sommeren, mer enn akkurat det øyeblikket, da han sa ”vi skal skilles””.

B kan også erindre dagen da foreldrene fortalte de skulle skilles på lignende måte:

”...det er veldig hardt meisla i stein akkurat den episoden der...(...)..så ringte mamma, og sa at eh, både hun og pappa var på vei for å besøke meg. Ehmm..fordi de hadde noe de skulle fortelle. Hehe. Og vi skjønnte jo da at det var det de ville fortelle. Men vi, gikk jo i sånn derre, klamra oss til et håp om at det skulle være noe annet. At de hadde kjøpt nytt hus, eller en hytte eller en...at de hadde vunnet i Lotto...”

Psykoterapeut Babette Rothschild (2000) er ekspert på sjokk og traumeterapi, og har skrevet om forskjellige grader av livskrise i menneskers liv. Hun mener at livskriser hører det normale livet til, og selv om noe skjer plutselig og man blir følelsesmessig overveldet, behøver ikke det å føre til langvarige funksjonsinnskrenkinger og traumatisering. Det er ikke uvanlig å reagere med sorg, tapsfølelse, fornektelse, varierende grad av hukommelsestap, søvnvansker og tungsinn (ibid.).

Slik jeg forstår reaksjonene, var det å få vite at foreldrene skulle skilles, sammenlignbart med en viss grad av sjokk. Både ”hukommelsestap” og benektelse av realiteten kan som Rotchild (2000) hevder, være tegn på en sjokkartet opplevelse. Dette er også noe C forteller om:

”For meg så kom det jo helt som et sjokk, for mamma og pappa har jo alltid vært, sånn som vi, eller, vi er jo tre søstre som alltid har syntes at de har hatt et godt forhold.”.

Tiden etter

Tiden rett etter opplevdes også som vanskelig for informantene, noe B tydelig beskriver:

”Så det var sånn, den umiddelbare reaksjonen. Og da...ja. Ja det var det. Veldig trist, veldig mørkt, sånn vi klarte nesten ikke å gå på skole, syntes det var fryktelig, fryktelig vanskelig. For det er jo et sånt slags fundament, du kan tenke deg et murgølv som bare plutselig er borte. Så det er sånn ”oj, nå står jeg her helt aleine””

Disse beskrivelsene sier noe om at voksne skilsmissebarn blir sterkt preget av skilsmissen, noe som bryter med en mulig "folkediskurs" om at voksne skilsmissebarn takler bra at foreldre skiller seg, og viser at det å vente til barna er flyttet hjemmefra på ingen måte skåner barna for emosjonelle utfordringer.

I kapittel 2.1 og 2.3 om relasjoner og diskurser viser jeg hvor viktig et barns relasjon til sine foreldre er, og hvordan følelser er tett knyttet opp mot diskurser en har rundt denne relasjonen. Oppløsning av foreldres ekteskap kan derfor, i tråd med Øfsti (2010), Shorter (1975) og særlig Moxnes (1996) oppleves som en skremmende trussel mot en etablert opplevelse av trygghet og forutsigbarhet. På bakgrunn av empirien tolket jeg at mine informanter, og deres foreldre, var under innflytelse av diskurser som *"hvis man er glade i hverandre, så skiller man seg ikke"*, *"hvis man ikke krangler, så har man det bra"*, *"barna skal ikke blande seg inn i foreldrenes forhold"*, *"man skal ikke ta valg som ikke er til familiens beste"*, *"er man voksen når foreldrene skiller seg, skal man takle det som en voksen"* og *"foreldrenes relasjon er barnas fundament"*. Når det så oppsto brudd på disse diskursene, tolker jeg det slik at både informantene og deres foreldre, opplevde emosjonell smerte og frustrasjon, om enn på ulike vis. Dette viser jeg til gjennom hele analysen.

Fundamentet er borte

I sitatet over er B særlig opptatt av foreldrehjemmet som et fundament og som en grunnmur i livet. Under intervjuet brukte han ved flere anledninger metaforer som "murgulv", "institusjon" og "vegger" når han snakket om barndomshjemmet og foreldrenes funksjon for ham. Da han så brukte ord som "oppløsning av institusjon", "veggene falt ut" og "hjemløs" når han fortalte om opplevelsen av tiden etter skilsmissen, forstår jeg det som følelser av tap, av utrygghet og ensomhet, følelser som Rotschild (2000) viser til. Den "trygge havnen" Gran (2007) omtaler, eller "hjemmets lune rede" som Øfsti (2010) skriver om, finnes ikke lenger.

Julen som en viktig familiemarkør

Slik jeg ser det, opplever ikke "barnet" i den voksne informanten å ha et trygt sted å komme hjem til lenger. Hvor skal høytidene feires nå? Alle tre informanter fortalte at tanker om jula og hvordan den kom til å bli, var noe av det første som slo dem etter foreldrene fortalte om skilsmissen. Alle fortalte om skuffelser forbundet med jula, bursdager og andre høytider i årene som fulgte, og jeg tolker det dit hen at både A og C kunne vært enig i B sitt utsagn om at *"jula er den opphøyde enheten av familietradisjoner"*, og at det for informantene gjør vondt

når det jeg oppfatter som B sin diskurs om at ”*en god familie klarer å feire jul sammen*” brytes.

Barnet kommer til syne

Det å oppleve seg selv som et barn når foreldrene skulle skilles, var noe både A og B fortalte om. Begge formidlet tanker og følelser som for meg fremsto som umodne og barnslige, med tanke på at de begge var i midten av tjueårene da foreldrene skilte seg. Ingen av dem virket til å vurdere sine utsagn som barnslige, tvert i mot, A hevdet at hun ikke kalt sitt 24-årige selv som et lite barn da faren fortalte om skilsmissen på gaten:

”...jeg tror det er et ganske dårlig egnet sted å fortelle noe sånt til et lite barn ute i offentligheten, liksom.”

Gjennom resten av intervjuet omtalte A seg som et barn opptil flere ganger, noe B også gjorde. Da bruken av ordet barn ikke fremsto som bevisst, tolker jeg utsagnene der disse forekom som ”ufiltrerte”, og som svært følelsesbaserte. Informant C opplevde det motsatte i samme situasjon. Hun fortalte om behovet for å ta ansvar og ”være den voksne”, med klare formeninger om hva foreldrene og særlig moren skulle foreta seg i tiden etter bruddet. Jeg vil komme tilbake til dette i kapittel 4.2, om endringer i familiestrukturen.

Det å føle seg som et barn i forbindelse med emosjonelle påkjenninger, er noe Hart og Schwartz (2009) omtaler som normal tilknytningsatferd som reaksjoner på stress, der en kan få større behov for omsorg og kontakt når livet går en imot. Under arbeidet med analysen fikk jeg også noen tanker i forhold til motsetningene jeg mener informantene sto i, nemlig barnas rett til å ha ”barnslige” reaksjoner på skilsmissen, kontra omgivelsenes forventninger om at man ikke skal være barnslig, ”*man er jo voksen, man må jo tåle sånt nå*”. Jeg tolker at alle informantene opplevde en viss grad av skam i forhold til at deres reaksjoner var ”feil”, og/eller overdrevet, ved et uttalt og uuttalt press fra foreldrene og venner av foreldrene. A opplevde emosjonelle vansker da hun kom hjem i ferier, fordi:

”jeg var jo da redd for at (alle i nærmiljøet) skulle tenke at jeg var en, ikke en diva, men ja, at jeg oppførte meg barnslig, eller sånn, at jeg oppførte meg ”uvoksent”...”

Og så videre...

Hittil har jeg hovedsakelig beskrevet hvordan informantene opplevde det da foreldrene fortalte om skilsmissen, og tiden rett etter. Resten av intervjuene er også preget av informantenes følelsesmessige reaksjoner, og jeg ønsker å vise noe av dette i form av en liten sammenfatning:

Informantenes historier er i stor grad preget av ubehag og emosjonell smerte. Øyeblikket der informantene ble fortalt om skilsmissen står for dem som svært klar, og de husker alle tre detaljer fra sin egen reaksjon, og omstendighetene rundt. Detaljer fra den nærmeste tiden etter fremsto i varierende grad tilgjengelig for informantene, men de minnene de formidlet bar preg av sorg, forvirring, melankoli, bitterhet, frustrasjon og sårhet – ispedd humor og ironi. Alle tre fortalte om en følelse av usikkerhet rundt fremtiden, og forandringene som skulle komme, jeg siterer A:

”jeg tenkte jo veldig på hva det kom til å ha å si for livet mitt fremover, det er jo en veldig sånn ting som føles veldig sånn ”endelig”, og ”nå skjer det et eller annet som kommer til å forandre livet mitt”. Det gjør jo det, eller, det gjorde jo det”

Noe nytt og uforutsigbart sto på trappene, en æra var over, og ingenting kom noen gang til å bli det samme igjen. Da informantene ikke lenger bodde hjemme, ble de i mindre grad vitne til ekteskapets avvikling, men både B og C hjalp den ene forelderen å flytte ut fra barndomshjemmet og til en leilighet, noe de begge formidlet som en vanskelig opplevelse.

Imidlertid ønsker jeg å belyse et tema, som for meg sto frem som svært tydelig, og som kom til å oppta meg under kodingen av datamaterialet. Det handler om hvordan jeg tolket at informantene levde seg inn i foreldrenes tanker og følelsesliv.

4.1.2 ”Han følte at hele hans verden raste sammen”

A fortalte gjennomgående gjennom hele intervjuet hvordan faren hadde hatt det da det ble klart at moren ønsket å skilles, og hvordan både moren og faren tenkte og følte det i tiden etter. På spørsmål om foreldrene hadde fortalt henne disse tingene, formidlet hun at det hadde de ikke, men hun mente allikevel å ha innsikt i deres indre.

Informantenes meninger om egen innsikt i foreldrenes tanker og følelser var et tema jeg ikke hadde tenkt på på forhånd. Da samtlige informanter snakket med sterk innlevelse om sine foreldres innerste tanker og følelser rundt parrelasjonen, og om foreldrenes reaksjoner i tiden

etterpå, skapte det en nysgjerrighet hos meg. Det overrasket meg at de var så bastante i sine beskrivelser, noe som bryter veldig med min ikke-vitende holdning til hvordan et fenomen kan oppleves for en annen²⁴. Kan det være noe med fenomenet ”skilsmisse” som får berørte parter til å reagere mer rent emosjonelt enn de ville gjort ovenfor mange andre hendelser? Hart (2011) viser til traumeforskning som hevder at når vi utsettes for store nok påkjenninger, mobiliseres hjernens fryktsenter, vi reagerer mer med kropp og følelser enn med fornuft og refleksjon. I en slik sammenheng kan det også tenkes at en person glir fra empati og innlevelse i den andres, her forelderens, emosjonelle situasjon til identifikasjon (ibid.). I så fall antar jeg at opplevelsen av å tro at man kjenner forelderens følelser være til stede. ”Vi har det på samme måte”. Jeg antar at dette også kan innebære at det skjer en forskyvning av grensen mellom generasjonene.

Behov for opplevelse av sammenheng

Som beskrevet i grunnlagsteorien, kan det å forsøke å forstå andres følelsesuttrykk hjelpe til å predikere andres handlinger, og bidra til at relasjoner fungerer (Schibbye 2009). Måten mine informanter forsøker å forstå foreldrenes handlinger på, uttrykker deres interne arbeidsmodeller av foreldrene, se fotnote side 12 (Hart og Schwartz 2009).

Jeg tenker at innlevelse i foreldres tanker og følelser er et uttrykk for å skape mening og sammenheng i forhold til hendelsen, som jeg tolker at alle informantene i større eller mindre grad opplevde som overraskende og sjokkerende. Sosiologen Antonovsky (2000) mener at når mennesket blir utsatt for emosjonelt krevende opplevelser, fører det til en indre spenningstilstand som påvirker en til handling. Effekten av det man så foretar seg vil gi utslag på ens psykiske helse (ibid.). For å sette dette mer i system, og bedrive helsefremmende forskning, utviklet Antonovsky begrepet *opplevelse av sammenheng* som han definerer som en tilstand der man opplever tilværelsen som begripelig, håndterbar og meningsfull (ibid.).

Slik jeg forstår det, vil dette bety at jo mer man forstår en hendelse, jo mer meningsfull vil den oppleves, og jo mer håndterbar vil den være. Jeg ser det slik at jo ”sikrere” mine informanter var på hvordan foreldrene tenkte og følte i forhold til skilsmissen og tiden rundt, jo mer forståelig fremsto foreldrenes handlinger for dem. Jeg tenker at informantene økte sin egen opplevelse av sammenheng ved å leve seg inn i foreldrenes verden, og har på den måten,

²⁴ Se fotnote 19 om ikke-vitende holdning

i tråd med Antonovskys (2000) fokus på det helsefremmende, bedrevet psykisk helsearbeid for seg selv.

Jeg ønsker å belyse teorien om opplevelse av sammenheng med noen eksemplifiserende sitater:

”de har liksom hatt et veldig sånn sunt forhold, men pappa har reist mye, han har jo vært, han har jo en jobb han reiser veldig mye i, og det har nok sikkert tæret litt på mamma, men når andre har spurt om det og hun har vært så sosial selv, har hatt et kulturelt liv og har vært...så det har liksom vært, ehm..veldig greit for henne”

Slik jeg ser det, tolker C her foreldrene sitt forhold, og ilegger mor motiver for å ønske å bryte ut av ekteskapet med faren. Videre lever hun seg inn i hvordan far opplevde dette:

”Og pappa stilte på en måte ingen krav, for han var bare, da tror jeg han skjønnte at han kom til å miste henne, og at han var livredd for det, så han bare...bare håpet på at hun skulle bli da, for han ville da jo fortsatt at de skulle være sammen, men, så hun, jeg merket jo egentlig på henne med en gang at hun da kom til å gå, men jeg ville jo...samtidig så ville jeg jo, jeg håpet jo at hun skulle fortsette å...å...å være sammen med pappa, da.”

Her mener jeg at C identifiserer seg med faren og lever seg inn i, og kanskje, tillegger ham ønsker og behov. Dette finner jeg også igjen hos B:

”...men han, følte seg helt forferdelig, og syntes det var helt ille, og mens da det motsatte skjedde med mamma, at hun hadde det bedre ganske sånn med en gang, og det tror jeg nok var ille for han, for det forsterka den mismodigheten og tristheten hos han, da. Han ble liksom en halvmeter kortere, og (ehm..ler litt) litt sånn lutrygga, og...tung i øynene, og...syntes det var helt grusomt.”

Med disse utsagnene tolker jeg at både A, B og C på en måte forsøker å skaper mening og sammenheng i forhold til skilsmissen, men også forsvare sine valg om å ta parti med en av foreldrene, noe jeg vil utdype i neste kapittel, om endringer i relasjoner og familiestruktur.

4.2 ”Jeg følte at jeg måtte være den voksne”

Informantenes fortellinger er preget av hvordan de opplevde at foreldrene endret seg, hvordan relasjonen mellom dem og foreldrene endret seg, og til slutt hvordan de selv også endret seg. Konflikter oppsto, spesielt da foreldrenes nye partnere kom inn i bildet, og brudd på informantenes forventning til foreldrenes oppførsel, fremstår for meg som kjernen i flere av

disse konfliktene. Da også følelsesmessige reaksjoner hos informantene så ut til å bidra til konflikter, antar jeg at også foreldrene hadde forventninger som ikke ble innfridd.

I dette kapitlet vil jeg ta for meg de endringene jeg tolker skjedde i relasjonen mellom informantene og foreldrene i forhold til endringer i familiestrukturen. Dette var noe jeg så etter, og var nysgjerrig på i forkant, både på bakgrunn av egne forforståelser, og interesse for den strukturelle retningen innenfor systemisk familierapi. I intervjuet spurte jeg aktivt etter informantenes beskrivelser av familiestrukturen, både i oppveksten, og i tiden etter skilsmissen. Disse spørsmålene bar preg av mine egne forforståelser og diskurser.

Jeg har diskurser som går ut på at *”familien skal bestå av et hierarki med foreldrene øverst”*²⁵, og *”foreldre og barn skal ikke bytte roller”*. Disse diskursene førte til spørsmål som gikk direkte på hvilke tanker informantene hadde om familiestruktur, og om den hadde endret seg i løpet av skilsmisseprosessen. I forbindelse med disse var det utfordrende å beholde en ikke-vitende posisjon. Jeg var, som jeg skriver om intervjuene i kapittel 3.5.2, opptatt av ikke å la mine forforståelser definere informantenes historier. Jeg var også bevisst på ikke å *”avsløre”* mine egne holdninger ved å stille ladede spørsmål, men jeg ser at disse diskursene gir intervjuet retning. Hvis jeg ikke spesifikt hadde vært nysgjerrig på familienes struktur og om informantene hadde opplevd endringer i familiehierarkiet, kunne historiene og analysen fortonet seg noe annerledes. På en annen side, uten direkte spørsmål om tanker rundt familiestruktur, ville jeg sannsynligvis fått et bilde av familienes struktur og hierarki likevel, ut fra tolkning av hvilke forventninger informantene hadde, og hvilke som ble brutt.

4.2.1 Rollebytte, koalisjoner og brudd på diskurs

”Og da, så bare brøt han helt sammen, og da måtte jeg være den sterke, jeg fikk jo tårer i øynene, men bare ”herregud”, så sprang jeg bort og ga ham en klem, og bare...”

Et barn kan, i tråd med Schibbye (2009), bære foreldres vanskelige følelser og posisjonere seg som den som skal gi foreldre omsorg for å stabilisere familien emosjonelt. Der A og B fortalte om trasslignende følelser i samme situasjon, tolker jeg det slik at det falt C naturlig å reagere som den voksne. Behovet for å gi faren omsorg og støtte kom umiddelbart, da hun så hvordan

²⁵ Se kapittel 2.1.1 for utdyping av begrepet familiehierarki

han reagerte på samlivsbruddet. Dette kan ha sammenheng med at det i utgangspunktet var knyttet større dramatikk til C sin historie, enn de andres, der foreldrene var mer eller mindre enige i avgjørelsen om skilsmissen. Faren fremsto som det umiddelbare offeret, han ”brøt sammen”, og C overtok, slik jeg ser det, farens ansvar på flere områder. Dette overrasket både henne og resten av familien, da hun tidligere ikke hadde hatt slikt ansvar i familien. Men så hadde heller ikke noen av foreldrene vist tegn til sårbarhet og svakhet i foreldrerollen tidligere.

Min tolkning er at informantene hadde diskurser om at ”foreldre skal prioritere barna og foreldre skal være selvoppofrende”, ”et barn skal skjermes fra foreldrenes parliv” og ”man skal ikke være kompis med foreldrene sine”.

Slik jeg forstår informantenes historier, hadde ingen i særlig grad opplevd foreldrene som noe annet enn nettopp det; Foreldre. Diskursene rundt foreldre og foreldreskap var i tråd med de diskursene omtalt i kapittel 2.3.2, i henhold til Giddens (1992), Moxnes (1996) og Gran (2007). Foreldre skal være ansvarlige omsorgspersoner, selvoppofrende og hensynsfulle ”baktepper” til egne liv. Diskurser som går på foreldrerollen som en ”usynlig tosomhet” tolker jeg at alle informantene delte, i større eller mindre grad. Hierarkiet var blitt holdt i hevd, og grensene som skilte generasjonene var klare og tydelige. I forbindelse med skilsmissen oppfatter jeg at dette endret seg drastisk. Informantene tok/fikk ansvar de før ikke hadde hatt, grensene flyttet seg, allianser²⁶ oppsto, og foreldre og barn skiftet roller. Familiesystemet gikk, slik jeg ser det, i oppløsning.

Min forforståelse og diskurser

Det er viktig å understreke at min forforståelse og diskurser om foreldreskap, påvirker tolkningen av de strukturelle endringene. Min diskurs når det kommer til foreldreskap og foreldre- og barn-roller, går ut på at ”foreldre skal ta hensyn til sine barns følelser og behov”, og ”barn kan gå til sine foreldre med problemer, men ikke omvendt”.

Disse diskursene er i stor grad satt på spissen, og er kontekstavhengige. Jeg mener ikke at det *alltid* skal være sånn, det kan være mange tilfeller der foreldre trenger barnas støtte og omsorg, av ulike grunner. Livet er en syklus, og innledningsvis hevdet jeg at barn fødes inn i

²⁶ I denne oppgaven skilles det ikke mellom begrepene *koalisjon* og *allianse*

total avhengighet av sine foreldre, for deretter å utvikle uavhengighet. Derfor tenker jeg at det er naturlig at foreldrene nettopp kan motta omsorg og støtte etter hvert som de blir eldre og trengende. Rollebytte kan være naturlig i en slik kontekst.

Når jeg viser til mine diskurser, er de i dette tilfellet gyldige i konteksten ”skilsmisse og relasjonen foreldre-og-barn”. Dette fordi jeg mener at hvis ikke denne diskursen etterleves, kan rollebytter og koalisjoner på tvers av subsystemene²⁷ oppstå. Dette påvirker, som beskrevet i kapittel 2, relasjonen mellom barn og foreldre.

I kapittel 2.1 om relasjoner, viser jeg til Schibbye (2009) om at kvaliteten på relasjonen en har med sine foreldre, er avgjørende for hvordan en ser seg selv, og hvordan en samhandler med omverdenen. Hun sier at det å trenge relasjoner er grunnleggende, og disse relasjonene gir psykisk overlevelsesverdi. Bowen (1978) og Minuchin (1998) hevder at koalisjoner kan oppleves som trusler mot relasjonen til den av foreldrene som ikke er med i koalisjonen, og jeg vil anta at nettopp rollebytter kan føre til koalisjoner, da de impliserte kan bli særlig emosjonelt involvert i hverandre. I tråd med de ovennevnte teoretikere og slik jeg ser det, vil da trusler mot relasjonen til en av foreldrene være en trussel mot en selv, da selvet er bygget opp av relasjonen til ens nærmeste.

Jeg oppfattet at informantene i ulik grad hadde bevissthet om det som skjedde i familiestrukturen i forbindelse med skilsmissen, og om hvorvidt de hadde opplevd rollebytter og koalisjoner. Slik jeg tolker informantenes historier, ser jeg imidlertid tegn til dette.

Implisitt krav om allianse

På direkte spørsmål mente både A og B at rollebytter ikke hadde funnet sted. Samtidig fortalte de om foreldre som, på en måte de aldri før hadde gjort, innlemmet de voksne barna i private tanker og følelser tilknyttet bruddet, den andre forelderen, og senere, de nye partnerne. Selv om informantene kanskje ikke opplevde det sånn selv, mener jeg, i tråd med Schibbye (2009), Bowen (1978) og Minuchin (1998), at når foreldre er private ovenfor barna, åpnes grensene mellom subsystemene opp, og gir de voksne barna innblikk i eksempelvis forholdet mellom foreldrene. På den måten mener jeg at hierarkiet oppløses, og at dette åpner for rollebytte.

²⁷ Se kapittel 2.1.1 for definisjon av begrepet subsystem

Barnet må ta et valg ut fra den informasjonen de får, og jeg mener at det er umulig å ikke påvirkes av å se, og oppleve, sine foreldre som sårbare og svake. Når de så tar parti med den ”svake”, kan de oppleve foreldrerelasjonen til den ”utstøtte” som truet. Med støtte i grunnlagsteorien hevder jeg at dette påvirker følelsen av trygghet og forutsigbarhet.

Subsystemet åpner seg

B fortalte om en oppvekst der han i svært liten grad fikk innsikt i foreldrenes tanker og følelser i forhold til hverandre. For ham fremsto foreldrene som én. Han mente han ikke ble blandet inn i samlivsbruddet, men fortalte samtidig om flere episoder der faren åpnet seg for ham:

”...jeg trokke det var lissom et bevisst eh, spill fra hans side, men jeg tok liksom litt mer parti med han, selv om jeg er veldig glad i mammaen min for det, eller var jo det da også, selvfølgelig...(…)...og så sa jeg sånn ”hvor lenge har det her pågått liksom?” ”Lenge”, sa han. ”Veldig lenge. Vi har prøvd å, jeg har foreslått at vi skal gå i terapi, men hun vil ikke””.

Episoden som siteres ovenfor skjedde samme dag som foreldrene fortalte om skilsmissen. Lignende tilfeller der foreldrene hadde vært såpass åpne, hadde aldri, i følge B, forekommet før. B fortalte imidlertid at faren flere ganger i tiden etter kom til ham med behov for å snakke:

”...han gjorde seg veldig svak, eller jeg vil ikke si at han gjorde seg svak, men han åpnet seg veldig for meg, eh..og var veldig sånn åpen på at han synes det var helt grusomt.”

På spørsmål om hvordan fars behov påvirket B, fortalte han at det var vanskelig, også ovenfor moren:

”Det som er..eh..jeg følte det litt vanskelig å ta parti, eh...fordi jeg har jo alltid hatt et veldig bra forhold til begge foreldra mine, så det er vanskelig å liksom...legge mer følelser i den ene enn den andre, jeg tenker at begge har veldig masse bra kvaliteter som jeg setter veldig pris på, eh...og da, også er det, og da, er det vanskelig, eller leit at den ene..assa det blir beskyldninger, ikke sant, at....at....han sier at hun har gjort sånn, men så har ikke hun noen mulighet til å forsvare seg, så da må jeg på en måte høre på det, og så kanskje forsvare henne litt, og så må jeg gå og gjøre det samme hos mamma, som sier noe annet om han...”

Alle informantene hevdet at foreldrene ikke på noe tidspunkt eksplisitt ba dem om å ta parti med dem på bekostning av den andre forelderen. Likevel mener jeg at da foreldrene gikk til det skrittet å åpne seg for sønnen eller datteren, oppsto en situasjon der informanten ble stående i klemme mellom foreldrene. Jeg oppfatter at både A og B kjente på kvaler og indre konflikt forbundet med lojalitet til foreldrene.

Konflikter oppstår

Alle tre informantene fortalte at de ved flere anledninger opplevde konflikter med den forelderen som sto utenfor koalisjonen. C tok tidlig et aktivt sidevalg i konflikten mellom foreldrene. Sitatet innledningsvis i kapitlet viser hvordan hun tok ansvar da samlivsbruddet ble kjent. Videre i skilsmisseplassen og i tiden etter fortsatte hun, slik jeg tolker det, å ta dette ansvaret:

”...jeg bare kjente at, at jeg var liksom så skuffa, men veldig på pappa sine vegne, da, at jeg syntes at det var så vanskelig overfor ham, at det var...at en setter seg selv kanskje litt til siden når...det er liksom ikke plass til at alle skal føle på det der...”

C gikk inn i en koalisjon med faren, samtidig som hun opplevde ham som så ute av stand til å ta ansvar selv, at hun både konfronterte moren og stilte krav på hans vegne i tiden etter bruddet. C formidler at både hun og moren opplevde dette som vanskelig, men at noen måtte gjøre det:

”jeg liksom laga ikke noe drama og sånn, men eh...jeg snakka, jeg følte at jeg måtte være den voksne og liksom den belærende og ta ansvar rundt det her, da, og det tror jeg hun har syntes vært vanskelig, da...”

Brudd på diskurser

Slik jeg ser det, var C under innflytelse av diskurser som gikk ut på at ”man skal ikke ta valg som ikke er til familiens beste” og ”er man voksen, må man ta ansvar i familien hvis foreldrene svikter”. Moren på sin side, tenker jeg sannsynligvis var påvirket av diskurser som ”når barna er voksne og ikke lenger bor hjemme, bør de tåle brudd mellom foreldrene”, og ”barna skal ikke blande seg i foreldrenes privatliv”. Sannsynligvis opplevde både C og moren brudd på noen av disse diskursene. Noen sto også i klare motsetningsforhold til hverandre, og mulige forventninger de hadde til hverandres atferd i gjeldende kontekst ble ikke innfridd.

Slik jeg tolker C beskrivelser av hendelsene og tiden etter, opplevdes disse bruddene som trusler mot relasjonen mellom henne og moren.

A er også svært opptatt av skuffelsen hun følte på da faren ikke handlet i tråd med de forventningene hun hadde til ham i etterkant av skilsmissen. Hun fortalte om sterke opplevelser av ubehag da faren tok valg ut fra egne umiddelbare behov, fremfor å sette hennes behov først:

”...han ble jo veldig opptatt av seg sjæl, han ble jo helt inn i sin egen stakkars meg...han var så inne i det at han ikke klarte liksom en gang å være sånn....være forelder...(...)...at han ikke på en måte kunne tenke at jeg fortsatt var et barn, for jeg, jeg følte meg jo fortsatt som hans barn, jeg synes at...han uansett er pappaen, for jeg uansett var barnet, men jeg syntes at han var ganske ego, og bare tenkte på seg selv, og ikke tok hensyn, til meg, i den situasjonen.”

A gjentok ordet *hensyn* flere ganger da hun snakket om faren og tiden etter skilsmissen. Slik jeg tolker det, var opplevelsen av at foreldre ikke tok det hensynet barna forventet, viktig i forhold til alle tre sine opplevelser av skilsmissen. De opplevde brudd på diskursene om å sette barnas behov først, og seg selv til side. Brudd på disse diskursene ser ut til å være medvirkende til de største relasjonsendringene mellom informantene og den forelderen som sto utenfor koalisjonene. Dette vil jeg se nærmere på i neste kapittel, men først vil jeg betrakte informantenes historier og endringer i familiestrukturene under ett.

Kaos i krisen

Informantenes historier sett i sin helhet, viser at de største endringene i forhold til familiestruktur og hierarkiske grenser, skjedde i forbindelse med krisen som oppsto rundt skilsmissen, og 1-2 år fremover. Perioden fra skilsmissen var fersk, ekteskapene ble avvirket, nye parforhold oppsto og til disse var etablerte, fremstår som den mest kaotiske. De av foreldrene som ble oppfattet som, eller som oppfattet seg selv som den som ble forlatt, som i minst grad ønsket skilsmissen, eller på annen måte hadde vært den tapende part i ekteskapet, var de som på ulike måter inngikk i allianser med informantene. Det er også med denne forelderen jeg mener at to av informantene midlertidig byttet roller med. En av informantene opplevde i mindre grad et rollebytte, slik jeg tolker det, men inngikk i koalisjon med en av foreldrene.

Et par år etter skilsmissen ser det ut til at ”systemet forsøker å gjenopprette seg selv”, sett med tidlige systemteoretiske briller²⁸. Rollebyttene avsluttes, alliansene avtar – og relasjonene mellom de involverte går en viss utstrekning tilbake til slik de var før skilsmissen. Dette er også i tråd med Minuchin (1977), der han hevder at en familie utvikler seg konstant, og forandring er normen, ikke unntaket. Utviklingen går igjennom perioder med stabilitet – kriser – reorganisering – og gjenoppbygging av stabilitet. Jeg tolker at i denne sammenhengen sammenfaller den nye balansen med etableringer av nye, varige parforhold for den av foreldrene som inngikk i en allianse med informantene. Allikevel er visse aspekter ved relasjonene endret for alltid, noe jeg kort vil utdype i neste kapittel.

4.2.2 Relasjonene endret – for alltid?

Relasjonene mellom informantene og foreldrene endret seg, slik jeg ser det, på bakgrunn av de alliansene som oppsto, og de valgene informantene bevisst eller ubevisst tok, ut fra foreldrenes behov for støtte og forståelse. Dette var, som beskrevet over, svært tydelig under skilsmissen og den nærmeste tiden etter. Etter hvert endret relasjonene seg i retning av det de hadde vært forut for skilsmissen, i hvert fall for de som hadde stått hverandre nære gjennom krisen. Informantene fortalte at de anser seg fortsatt som nær med denne forelderen, kanskje nærere enn før.

A fortalte at moren ble mer ekte etter skilsmissen. Sammen med faren hadde hun nærmest fremstått som uten personlighet og A hevdet:

”Jeg kan ikke huske noen personlighetstrekk hos henne fra før skilsmissen”

Alle informantene har, slik jeg tolker det, tenkt på foreldrene som en enhet, forut for skilsmissen. Etter skilsmissen oppfattes de som individer, og fremstår mer tydelige for informantene. Den forelderen som informantene sto nærmest under skilsmissen og i tiden etter, oppleves også som nærere siden. Det kan se ut til at når en tidligere ”anonym” forelder stiger frem fra tosomheten med en mer synlig personlighet, øker dette muligheten for en nærere relasjon mellom forelder og voksent barn. Hines (1997) beskriver i sin gjennomgang av

²⁸ Systemteoriens bygger på tanker om at et system, også familiesystemet, søker å oppnå balanse gjennom å regulere sine indre komponenter – endringer skjer innad i systemet – også kalt *første ordens kybernetikk* eller *første ordens endring* (Watzlawick, Weakland og Fich 1974)

eksisterende forskning på ungdom og skilsmisse, at forholdet mellom foreldre og ungdom i skilsmisserelaterte overganger i familien kan bli sterkere, og overskygge de negative effektene. Disse forholdene karakteriseres av foreldre som viser høy grad av blant annet varme, støtte og kommunikasjon med ungdommen. Jeg vil anta at dette kan overføres til mine informanter som voksne barn, da deres forhold med den forelderen de sto nærmest under skilsmissen, så ut til å ha flere av disse karakteristikkenene.

Artikkelen belyser mange aspekter ved forholdet mellom foreldre og ungdom i forbindelse med fenomenet skilsmisse, og viser til at ungdom takler foreldrenes ekteskapsbrudd på andre måter enn mindre barn. Imidlertid ser jeg at flere av utfordringene her er knyttet til det å bo hjemme under skilsmisseprosessen, og konfliktene det kan medføre. Ikke minst er skilsmissens påvirkning på de store endringene som er naturlige i ungdommelig utvikling viktige. Det er, slik jeg ser det, ikke overførbart til mine informanter. Jeg vil imidlertid ta med at Hines forskning viser at ungdom muligens takler vansker knyttet til en skilsmisse bedre enn barn, fordi de i større grad kan få støtte hos venner og i nettverket (ibid.). Dette vurderer jeg som relevant i forhold til mine informanter.

”Hadde de ikke skilt seg, hadde jeg vært nærere henne”

Sett i ettertid, opplevde C at relasjonen til den forelderen som sto utenfor alliansen ble mindre nære enn før. Dette er noe både A og B også formidlet. Både A, B og C fortalte om fullstendige brudd på kontakten med den forelderen de, slik jeg tolker det, mente hadde mest skyld i skilsmissen. For alle tre oppsto relasjonsbruddet samtidig med at denne forelderen etablerte kontakt med ny partner, og konflikter oppsto i forbindelse med dette. Bruddene varte opp til et år, før kontakten gjenoppsto. B sa det slik:

”...først så var det jo bare at jeg var sur på henne...eller det gikk vel, det var sikkert antageligvis så var det vel en, en dels sur, en del bekymra, tror jeg, eh...ehm, jo sur-delen var nok større enn bekymra-delen, men det var samtidig litt sånn bekymra over at hun skulle få en ny mann som ikke var pappa sånn oppi det...”

Hva kan dette skyldes? På bakgrunn av informantenes fortellinger oppfatter jeg at flere ting kan ha spilt inn. Først og fremst tror jeg dette handler om brudd på diskurser og forventninger. A fortalte at farens oppførsel opplevdes som et svik mot henne, og reagerte veldig sterkt på å se hans tilnærminger ovenfor nye potensielle partnere. Kunne det også handle om at A identifiserte seg med moren, og farens handlinger var et hån mot henne, og mot familien? Han

ødela familien, og gikk så raskt videre? På spørsmål om endring i relasjonene i tiden etter skilsmissen bekrefter A dette:

”...ja. Hun, eh, vi har fått et helt annet forhold etter, ja, ehh...med faren min ble det jo ganske mye verre...”

Ut fra mitt lille materiale, ser det ut til at når familiestrukturen brytes opp ved en skilsmisse, dannes nye strukturer og typer av relasjoner, midlertidig eller mer varig. Når noe forstyrres eller ødelegges, vil noe nytt oppstå.

C fortalte at hun reagerte sterkest på at moren holdt det nye forholdet skjult, og at løgnene var det verste for henne. Hun ønsket åpenhet og ærlighet fra moren. C mener deres relasjon i tiden etter skilsmissen var og er preget av usikkerhet og utydelighet fra både henne og moren:

”...det tydeligste som skjedde, er jo sikkert i forhold til mamma, at det er blitt litt sånn, uklart, at hun er en person som er litt vanskelig å kommunisere med, i forhold til at, at jeg ikke når helt inn...”

Jeg forstår det slik at C ønsker at moren skal vise mer følelser, anger og ta initiativ til å ordne opp i relasjonen med datteren. Slik jeg oppfatter det, er C påvirket av en diskurs om at det er foreldres ansvar å ta vare på relasjonen til sine barn. Men kan deres nåværende forhold også være påvirket av at C så tydelig tok en voksenrolle under foreldrenes skilsmisse? Ble moren krenket? Blir det da vanskelig å gå tilbake til det tidligere ”maktholdet” mellom mor og datter? I sin nye voksenrolle ble C farens omsorgsgiver, og også en som konfronterte mor. Slik brøt hun hierarkiets grenser, og forstyrret maktbalansen mellom mor og datter. Hvordan preger strukturer og roller som oppstår under krisen ettertiden? Hvor stor er sannsynligheten for at samhandlingsmønstre som oppstår på grunn av kriserelaterte konflikter og problemer, vil sette seg? Hva skal til for at det blir slik eller ikke?

Schibbye (2009) sier at man trenger støtte og verdsettelse fra blant annet partneren for å ha et godt forhold til barnet sitt, og jeg stilte i den sammenheng spørsmål om også dette gjelder respons fra barnet. Når C opplever å miste kontakten med moren, og at relasjonen deres blir mindre nær, kan det ha å gjøre med at moren har mistet all støtte? Ut fra C sin fortelling mistet moren i denne tiden all partnerstøtte, og også bekreftelse fra datteren. Samtidig tok datteren steget opp til mors hierarkiske nivå og tiltalte mor med tilsvarende myndighet i form

av irettesettelse og konfrontasjon. Kanskje kan dette ha opplevdes som en så stor påkjenning for moren at det reduserte hennes omtanke og handlekraft i forhold til datteren, ikke bare i den akutte situasjonen, men også senere.

B mente moren var naiv som trodde gresset var grønnere på den andre siden av gjerdet, og opplevde sterkt ubehag ved synet av morens nye forhold:

”...plutselig ble hun veldig sånn, ehm, hun ble jo veldig sånn kjæreste med han som hun ble sammen med.....jeg syntes det var ordentlig ubehagelig. Jeg hadde lyst til å bare liksom gå i kjelleren og skyte meg, egentlig.”

Kan det være sånn at B også så mors nye forhold som et svik mot faren, familien og seg selv? Så B mors nye mann som en trussel, som førte til det siste, endelige brudd på familiestrukturen og slukket eventuelle håp for foreldrenes gjenforening?

B sine beskrivelser får meg til å tenke at han var svært påvirket av farens følelser. Ikke før faren møtte en ny partner, kunne B gå på besøk til moren uten å gråte eller skjelle henne ut. Schibbye (2009) hevder at man i en familie kan leve ut følelser på vegne av hverandre, i et forsøk på å unngå psykisk smerte. Kan det også være slik at konfliktene mellom B og moren avtok fordi faren ved å inngå i et nytt subsystem tok tilbake sin posisjon som far og voksen i hierarkiet? Og B da kunne slappe av og bli sønnen igjen? B fortalte at de største endringene i relasjonen til faren ikke var varige, og at faren ikke er like åpen nå lenger. Slik jeg ser det, hadde faren behov for åpenheten i krisen, da han sto alene og moren hadde funnet seg en ny. Fordi B formidlet et visst ubehag ved farens åpenhet, tolker jeg det slik at faren prioriterte sine behov fremfor sønnen i denne konteksten. Hines (1997) beskriver at forskning viser at skilsmisser påvirker foreldres evne til å ta foreldreansvar i etterkant, på bakgrunn av faktorer som blant annet stress, økonomi og andre psykiske belastninger. Dette varer i gjennomsnitt i 2 år etter skilsmissen (ibid.).

10 år etter

Minuchin (1977) hevder at familiestrukturen må kunne tilpasse seg når omstendighetene forandres, og at hvis familiesystemet fortsatt skal bestå, er det avhengig av et tilstrekkelig stort utvalg av mønstre og en fleksibilitet for å få familien til å fungere når det trengs. Schibbye (2009) sier at hvis relasjonen en har til et annet menneske er meningsfylt og

forutsigbar, takler man utfordringer og trusler mot denne relasjonen. Utrygghet i en trygg relasjon vil være håndterbar.

Alle de tre informantene formidlet at relasjonene til foreldrene på mange måter har gått tilbake til slik de var før skilsmissen. Alle har kontakt med begge foreldrene, og opplever at forholdene er gode, samtidig som de mente at nærheten til den ene er mindre enn før. Ingen av dem fortalte om store emosjonelle vansker i ettertiden, i tråd med Rotschilds (2000) teori om skille mellom opplevelser knyttet til traume og til tap. Slik jeg tolker det, hadde informantenes familiesystem fleksibilitet i den grad at hierarkiet ble gjenopprettet da krisen avtok, og deres relasjoner til foreldrene var i utgangspunktet trygge nok til at relasjonsbruddene ikke ble varige.

Informantene fortalte at den som var følelsesmessig nærmest i forbindelse med skilsmissen, er den de snakker mest med på telefonen og har hyppigst kontakt med ellers. Shapiro (2003) har gjort en langtidsanalyse på frekvensen av kontakt mellom foreldre som skilte seg sent i livet, og deres voksne barn. Denne analysen viser ikke bare en økende skilsmisserate blant eldre, men også at kontakten mellom barna og foreldrene når foreldrene er skilt minker, sammenlignet med gifte foreldre. Dette gjaldt for begge kjønn (ibid.).

Studien prøver også å belyse hvorfor foreldrenes skilsmisse har en negativ påvirkning på kontakten mellom foreldrene og barna. Den påstår at skilsmissen kan synliggjøre konflikter som tidligere var ukjente for barna, og føre til at barna kommer i en situasjon der de føler seg tvunget til å velge side. Voksne barn, i motsetning til små, har en mulighet til å unndra seg konfliktene ved å begrense kontakten med foreldrene (ibid.). Jeg tolker det slik at mine informanter under og i etterkant av skilsmissen har valgt å holde avstand til den forelderen de har hatt konflikt med, og at denne avstanden fortsatt er til stede, selv om konfliktene har avtatt. Videre hevder Shapiro (ibid.). at når ritualer som bidrar til styrking av de familiære båndene opphører, vil kontakten mellom familiemedlemmene kunne lide under dette. Som beskrevet i forrige kapittel, var både A, B og C bekymret for hvordan julen kom til å bli, og alle tre fortalte at de ofte ikke møtte en eller begge foreldrene i høytidene lenger.

Fremtiden

Som en avslutning på mine analyser, vil jeg bringe inn et tema som både jeg og informantene var opptatt av. De var alle blitt følelsesmessig påvirket av foreldrenes skilsmisse, og hadde

opplevd både smerte, kaos og brutte forventninger i forhold til denne. De ville ikke at historien skulle gjenta seg, og selv gjøre de samme feilene de syntes foreldrene hadde gjort. De ønsket at ting skulle bli annerledes når de selv etablerte seg og fikk barn.

4.3 ”Jeg tror jeg er flinkere til å vise at jeg er glad i dem jeg bryr meg om”

Mot slutten av intervjuene, ønsket jeg å vite om foreldrenes skilsmisse hadde ført til varig endring hos informantene, og om de opplevde at de hadde lært noe av den. Alle tre bekreftet dette, men formidlet samtidig at det var flere ting de ikke hadde tenkt kunne ha en sammenheng med fenomenet før de fikk spørsmålet. Holdningsendringer i forhold til ekteskap var et eksempel på dette.

Alle de tre informantene fortalte om usikkerhet rundt troen på ekteskap og livslangt forhold. C fortalte at hun etter foreldrenes skilsmisse var skeptisk til ”den store kjærligheten”. Hun var lenge bestemt på ikke å få egne barn fordi hun ikke ønsket noen å oppleve det samme som henne. A mente at synet på familie på en måte var blitt ”utvidet”, kanskje det var slik at familielivet kunne bestå av flere faser? Hun lurte på om det kunne være slik at man kan oppdra barn med én person, og når barna er store, kan man være rede til neste fase med en ny partner? Størksen et al. (2007) hevder at voksne barn av skilte foreldre sjeldnere gifter seg, eller gifter seg senere, enn voksne barn av fortsatt gifte foreldre. For de som gifter seg, er det en større tendens til at de skiller seg, sammenlignet med nevnte referansegruppe (ibid). Dette er også noe Hines (1997) viser til, da hun sier at holdningen voksne barn av skilte foreldre har til ekteskap og foreldreskap er påvirket av skilsmissen. Hun mener å ha funnet tegn til at de i større grad enn barn av fortsatt gifte, har problemer med å investere i forhold, og tro på at man kan ha tillit til hverandre, og at forholdene kan vare (ibid.). Men har skilsmissen kun hatt negative følger?

Lærdom for livet

Både A, B og C fortalte at de ikke bare opplevde å ha endret seg i forhold til sine egne kjærester eller samboere, men også til venner og nettverk generelt etter skilsmissen. Slik jeg tolker det, bidro skilsmissen til innsikt i hvilke valg de selv ønsker å ta for sine samliv og relasjoner. Det hadde særlig ført til tanker om hvordan de ville være som foreldre til egne fremtidige barn.

Informantene fortalte at foreldrene var til inspirasjon, men de opplevde dem også som negative eksempler, som lærte dem noe om hvordan de *ikke* ønsket å ha det i egne samliv og ekteskap. Sitatet i kapitteloverskriften tilhører B, og han formidlet at foreldrenes forhold, og enden på det, hjalp ham til å se viktigheten av å vise kjærlighet og snakke sammen om vanskelige ting, både med venner og kjærester:

”...på mange måter så har det sikkert berika meg, eller sånn, fått åpna øynene for hvor mye...for jeg var jo i en sånn veldig trygg boble med å ha to foreldre som levde sammen, og alt var liksom i skjønneste orden. Det var fint å få rokka litt ved den trygge tilværelsen (ler)..kan du jo si på mange måter (ler litt). Men eh..nei jeg tror nok mest den derre å tørre å åpne opp for egne følelser og...sånt, at det kanskje har vært den største lærdommen...”

Jeg forstår det slik at A og C også opplevde denne innsikten som en berikelse, slik at skilsmissen på noen måter hadde positive følger for informantene. Særlig siden alle tre mente de ikke hadde hatt denne kunnskapen og innsikten uten sin personlige erfaring.

A fortalte om valg som var tatt for egne forhold, på bakgrunn av likheter hun så til foreldrenes forhold, og mente at skilsmissen hadde gitt henne styrke til å tro at det gikk an å gå ut av et dårlig forhold, og få det bedre etterpå. Hun fikk styrke til å ta ansvar for eget liv og egne relasjoner, og ikke bli i situasjoner som er dårlige for henne. C fortalte at hun fikk en overbevisning om viktigheten av kontinuerlig kommunikasjon i forholdet til partneren, uten løgner, og med klare prioriteringer i familiens favør.

Er det fordi man er voksen at man tar slik lærdom? Er overføringsverdien tydeligere da? Var det fordi de som voksne kunne relatere eget liv til foreldrenes opplevelser, og slik få innsikt i utfordringer som kan oppstå i mellommenneskelige relasjoner? Hines (1997) hevder nettopp dette, og viser til at man som ungdom og voksen har utviklet kognitive ferdigheter som gjør at en, i motsetning til barn, kan forstå og sette seg inn i bakgrunnen til – og konsekvensene av foreldrenes skilsmisse, og ta lærdom av disse. En langtidsstudie av Hetherington og Kelly (2002) bekrefter dette, og sier at selv om de første årene etter foreldrenes skilsmisse kan være smertefulle og forvirrende, klarer voksne barn ofte å takle endringene på en god måte, og leve lykkelige og tilfredsstillende liv.

5 HVA OPPDAGET JEG?

I dette avsluttende kapittelet vil sammenfatte tolkningene fra kapittel 4, og reflektere ytterligere rundt disse. Først ved å se på skilsmissens emosjonelle påvirkning, som jeg betrakter som kjernen i opplevelsen av fenomenet. Deretter ved å se på informantenes fortellinger om endringer i relasjonene til foreldrene, i familiestrukturen, og til slutt om endringene hos informanten selv. Avslutningsvis vil jeg vise til mine refleksjoner rundt fenomenet, utvalget og videre forskning, og for så å avrunde med en kort selvrefleksjon.

5.1 Skilsmissen har emosjonell påvirkning

Skilsmisse kan være en følelsesmessig krevende opplevelse for de involverte, uansett alder. For informantene kom det som en overraskelse å høre om foreldrenes brudd, og opplevelsen kunne sammenlignes med en viss grad av sjokk, der hukommelsestap og tungsinn var noen av symptomene. Tiden etter bruddet fremsto som vanskelig, og følelsen av å miste fotfeste og ikke vite veien videre var gjennomgående. Slik jeg ser det, var brudd på rådende diskurser og forventninger rundt ekteskap, familie, foreldreskap og foreldre-barn-relasjonen viktige årsaker til de emosjonelle smertene både informantene og deres foreldre opplevde. Noen voksne ble som barn, og de voksne barna tok ansvar de ellers ikke ville tatt.

Ved å leve seg inn i foreldrenes følelsesliv, forsøkte informantene å oppnå en følelse av sammenheng, for på den måten å takle de følelsesmessige utfordringene ved skilsmissen.

Ingen av mine informanter oppga å komme fra et konfliktfylt hjem, slik at skilsmissen kom uforvarende på dem. Jeg tenker at hvis det motsatte hadde vært tilfelle, kunne opplevelsen av fenomenet vært ganske annerledes. Skilsmissen kunne kommet som en ønsket avslutning på et turbulent familieliv, og frustrasjon og sorg kunne vært erstattet av lettelse. Behovet for å ta foreldrenes perspektiv, å forsøke å forstå, ville kanskje ikke vært gjeldende.

Til tross for at skilsmissen og tiden etter var smertefull og forvirrende for informantene, ser det ut til at relasjonene mellom dem og foreldrene i utgangspunktet var trygge nok til at de klarte seg gjennom krisen uten større mén.

5.2 Skilsmissen gir endring i relasjoner og familiestruktur

Hvis informantene hadde sett på skilsmissen og tiden etter som fred etter langvarig krig, vurderer jeg det som sannsynlig at rollebytter, og særlig allianser over generasjonsgrensene,

kunne vært deler av et allerede veletablert mønster innad i familiesystemet. For mine informanter var dette særlig gjeldende i tiden rundt selve skilsmissen, og 1-2 år etter, før familiestrukturen og relasjonene mellom individene sakte fant en ny balanse. Alle fortalte om endring til det bedre etter at foreldrene hadde etablert nye parforhold på hver sin kant, med gjenopprettede hierarkier og minimering av konflikter og uro.

Alle informantene fortalte at i forbindelse med øyeblikket da skilsmissen ble kjent, og tiden etter, opplevde de store endringer i familiestrukturen, der en eller begge av foreldrene nærmest byttet roller med sitt voksne barn. Informanten tok ansvar i familien som de ikke hadde hatt før, ga omsorg og støtte slik en voksen gjør for sitt barn, og fungerte som alliert med den av forelderen som i minst grad ønsket skilsmissen.

Jeg tolker det slik at alle informantene navigerte etter diskurser om at ”foreldre skal sette seg selv til side”, og ”man er alltid barn av sine foreldre”, men at disse ikke lenger ble gjeldende da ekteskapsbruddet var et faktum.

Slik jeg tolker informantenes fortolkninger av sine foreldre, er at foreldrene både hadde tanker om at barn ikke skal blande seg inn i voksnes privatliv, og at det var naturlig å støtte seg på sine barn når kriser oppstår. Det er her mine diskurser og forforståelser er som tydeligst, da jeg mener at for mye åpenhet rundt negative følelser i en slik kontekst som denne, presser barna til å ta parti, noe som kan skape lojalitetskonflikt og utrygghet hos barna, selv i voksen alder.

Ingen av informantene syntes å ha negative tanker rundt foreldrenes åpenhet og forventning om støtte og å være lyttere. Heller ikke ga de uttrykk for at de mente foreldrene hadde gjort noe galt da de åpnet seg for dem og fortalte om følelser og tanker knyttet til den andre forelderen og deres forhold. Samtidig ga de uttrykk for følelsesmessig ubehag knyttet til dette. Slik jeg tolker det, ønsket informantene åpenhet og ærlighet fra foreldrene, men bare frem til et visst punkt. De ønsket ikke å høre foreldrene snakket negativt om hverandre, og private detaljer fra foreldrenes nye liv med kjærester ville de holdes utenfor.

Jeg tolker at informantene egentlig ønsket at foreldrene fortsatt skulle oppføre seg som foreldre, selv om barna var voksne, og at de så seg selv som barna deres, uansett.

Men hva ligger i ordet barn? Hvilken konnotasjon hadde og har ordet egentlig for informantene, foreldrene deres og folk flest? Biologisk sett er man alltid sine foreldres barn, men måten å forholde seg på endres naturlig i løpet av ”barnets” utvikling. Ut fra mine informanter kan man kanskje si at voksne barn ønsker å bli respektert som voksne av sine foreldre liksom de også ønsker å vise seg voksne. Oppdragergjerningen tar slutt en dag, det barnlige skal svinne, men det synes som de likevel ønsker å beholde opplevelsen av å ha en spesiell plass i mors og fars hjerte og bevissthet. Hvis det er slik, holder det ikke å være noens biologiske barn. Som voksent barn ønsker man fortsatt en følelsesmessig opplevelse av å ha en unik posisjon. Man vil ikke være bare barn og heller ikke bare voksen, man vil rett og slett være voksent barn! De voksne barna jeg møtte, følte alle at det ikke var plass til ”barneaspektet” ved dem selv når foreldrenes krise var et faktum. Foreldrene hadde ikke overskudd til å vise den omtanken barna følte de hadde trengt, i stedet ble det de som stilte opp for i alle fall en av foreldrene.

5.3 Skilsmissen fører til endring hos familiemedlemmene og gir lærdom til informanten.

Foreldrenes ekteskapsbrudd var en skjellsettende opplevelse, og satte spor hos informantene, på godt og vondt. Det vonde handlet om tap av trygghet og forutsigbarhet i livet, det gode om nyttig lærdom. Følelsen av aldri å kunne besøke barndomshjemmet igjen slik det en gang fremsto var tung å bære. Faren skulle aldri mer sjekke steketemperaturen på søndagssteiken, mens moren rensset jordbærene, og de som familie skulle aldri mer kjekle om ferieturen skulle gå til Finnmark eller Rhodos. Foreldrenes skilsmisse var noe endelig, som påvirket informantenes syn på fremtiden og tanker om egne sjanser for ”the happily ever after”. Hadde de alltid levd på en løgn? Hvis deres foreldre ikke fikk det til, hvordan i all verden skulle de selv klare det?

Den ene informanten fortalte at hun forsto mer av foreldrenes valg da hun selv ble mor. Hun skjønnte på en annen måte enn tidligere hvor utfordrende et samliv kan være, og at brudd noen ganger kan være uunngåelig. Der hun tidligere hadde tatt sterk avstand fra morens valg om å forlate faren, fremsto det ikke like uforståelig nå. Jeg tolker det slik at ved selv å bli mor, kunne hun se at det å beholde sine individuelle drømmer og forhåpninger for eget liv, kunne være vanskelig forenlige med familielivet. Informanten opplevde også at da hun selv ikke lenger var nederst i familiehierarkiet, ble grensene mellom henne og foreldrene igjen noe

utvasket. Dette kan ha sammenheng med at hun nå var en del av et foreldre-subsystem, som hadde større likheter med nivået over henne i hierarkiet, enn det under.

Hvis ens forbilder lærer en at ekteskapet ikke kan bestå, er det forståelig at man oppgir tanken på et livslangt forhold. Man utvikler ikke bare sin identitet gjennom relasjonen til sine nærmeste, men også grunnlaget for å lykkes med fremtidige relasjoner. Hvis man ikke har et bevisst forhold til hvordan skjevheter i parforholdet oppstår, og hva som skal til for å unngå fallgruver, er sjansen stor for at man gjentar sine foreldres samspillsmønstre, og blir en del av skilsmissestatistikken selv.

Jeg tror det er en vesensforskjell mellom mine informanter, og mennesker som har vokst opp i klart dysfunksjonelle familiesystemer. Det at både A, B og C vokste opp i relativt harmoniske hjem før skilsmissen inntraff, tenker jeg er en viktig medvirkende årsak til at de, trass i sorg og tap, greide å omdanne noe av en vond erfaring til verdifull innsikt. De fikk en forståelse for hva foreldrene ikke hadde fått til, noe som ga dem en pekepinn på hvordan det *kunne* gjøres. Jeg tolker det slik at håpet om at de kunne gjøre innsikt til handling vant over sjokket over at det forutsigbare ble uforutsigbart. Nei, de hadde aldri trodd at foreldrene kom til å skille seg, men sett i ettertid, var det ting foreldrene kunne gjort annerledes, som kanskje hadde ført til at ekteskapet holdt. Det å bli skilsmissevoksen hadde gitt dem et fortrinn i startgropen av deres egne voksenliv.

5.4 Noen avsluttende refleksjoner

Med denne undersøkelsen har jeg forsøkt å belyse det å bli skilsmissebarn i voksen alder, og bidra til å skape en forståelse for hvordan opplevelsen kan være for voksne barn når foreldrene etter mange års ekteskap velger å skilles. Det mener jeg at jeg på mange måter har fått til. Det å tolke mine informanters fortolkning av eget liv i en gitt kontekst, har gitt meg innsikt i hvordan det å bli skilsmissevoksen kan oppleves.

Jeg har fått økt forståelse for fenomenet på bakgrunn av tre menneskers personlige erfaringer. Utgangspunktet mitt var å belyse dette som fenomen, fordi jeg visste få hadde forsket på det tidligere, og fordi jeg på bakgrunn av egen erfaring var nysgjerrig på hvordan andre hadde opplevd det.

Skilsmisse som tema har lenge vært svært aktuelt, både i akademia og i populærlitteraturen, som selvhjelpsbøker og lignende. Avisene publiserer jevnlig artikler og kommentarinnlegg om temaet, men jeg har enda til gode å finne en artikkel som sier noe utdypende om voksnes opplevelser, der de ikke var barn da det skjedde. Det hadde vært interessant å forske mer på rådende diskurser om skilsmisse, og særlig de som tar for seg diskurser som hører til i denne konteksten. Den mangelfulle forskningen kan tyde på at det finnes diskurser som går ut på at voksne barn ikke opplever særlige utfordringer i forbindelse med foreldres skilsmisse. Jeg håper at denne oppgaven kan bidra til økt interesse for fenomenet, og for videre forskning.

Mine informanter opplevde støtte fra familie og venner i forbindelse med krisen som oppsto i kjølvannet av foreldrenes brudd. Samtidig hadde alle noen tanker om at de som ikke brydde seg eller ga uttrykk for medfølelse, kanskje tenkte at *”det der kan da ikke være noe problem, du er jo voksen!”*.

Jeg hadde i utgangspunktet en hypotese om at det å oppleve foreldres skilsmisse i voksen alder er vanskelig emosjonelt, men jeg var åpen for andre måter å oppleve det på. Disse tre historiene bekrefter det vanskelige ved opplevelsen, men det er viktig å understreke at analysen er basert på et lite utvalg mennesker, i tillegg til at de var en relativt homogen gruppe. I mitt prosjekt var begge kjønn representert, men det var noe jeg valgte å ikke fokusere på, da jeg verken etterspurte kjønns spesifikke opplevelser, eller opplevde at kjønn var særlig fremtredende i datamaterialet. Det hadde vært interessant å utvide undersøkelsen til å favne flere grupper, med mennesker fra ulike sosiale lag, kultur, familiekultur og kjønn. Det hadde også vært spennende å belyse ulike livssituasjoner og aldre. Hvordan kunne analysen sett ut hvis informantene opplevde store pågående konflikter med sine foreldre? Hvordan hadde det vært hvis de hadde vokst opp i konfliktfylte hjem? Hvordan hadde historiene fortønt seg om informantene var 60 år, og de kunne sett tilbake på denne tiden med mange flere års livserfaring? Hva hvis de selv hadde gjennomgått skilsmisser? Mange spørsmål står ubesvart, men forhåpentligvis er mitt bidrag bare et lite område på et stort kart.

Dette prosjektet har gitt meg innsikt og lærdom på flere områder. Jeg har som sagt fått en større forståelse for hvordan opplevelsen av et fenomen som dette kan være for andre. Samtidig har jeg fått en bedre forståelse av meg selv. Jeg har gjennom å lese og velge teori forstått at jeg på ingen måte er så konstruktivistisk som jeg trodde. Jeg mener at relasjonen man har til andre mennesker og verden rundt, og fortolkninger og forståelser av dette, gjør en

til den man er, men jeg ser at jeg også har en sterk forankring i det positivistiske paradigmet. Jeg oppdaget flere diskurser hos meg selv som handler om at noe er naturgitt, at noe er feil, og noe er riktig, i forhold til familie og foreldreskap. Jeg tok, som jeg beskriver i metodekapitlet, utgangspunkt i det konstruktivistiske, men fant i løpet av oppgaveprosessen ikke tilstrekkelig teori innenfor disse rammene. Ved et videre søk, særlig i forhold til foreldre-og-barn-relasjonen, opplevde jeg resonans hos de mer modernistiske teoretikerne. Derfor ble oppgaven påvirket av begge paradigmer, som en refleksjon av meg selv.

LITTERATURLISTE

Ahrons, C. (1995). *Den gode skilsmisse*. Oslo: Tiden Norsk Forlag AS

Alvesson, M. og Sköldberg, K. (2008). *Tolkning och reflektion – vetenskapsfilosofi og kvalitativ metod*. Lund og Stockholm: Författerne och Studentlitteratur

Anderson, H. (2003). *Samtale, sprog og terapi – et postmoderne perspektiv*. København: Hans Reitzels Forlag

- Antonovsky, A. (2000). *Helbredets mysterium*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Axelsen, E.D. (2009). *Symptomet som ressurs. Psykiske problemer og psykoterapi*. Oslo: Pax forlag
- Axelsen, E.D. og Hartmann, E. (red.) (2008). *Veier til forandring. Virksomme faktorer i psykoterapi*. Oslo: Cappelen Akademisk forlag
- Bateson, G. (2000). *Steps to an Ecology of Mind*. Chicago: The University of Chicago Press
- Beck, U. Og Beck-Gernsheim, E. (1995). *The Normal Chaos of Love*. Cambridge: Polity Press
- Bowen, M. (1978). *Family Therapy in Clinical Practice*. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, INC
- Brandt, B. Og Moxnes, K. (red.) (1996). *Familie for tiden. Stabilitet og forandring*. Oslo: Tano Aschehoug
- Dallos, R. & Vetere, A. (2005). *Researching Psychotherapy and Counselling*. Berkshire: Open University Press
- Gergen, K. (1997). *Realities and Relationships. Soundings in Social Construction*. Cambridge, MA: Harvard University Press
- Gergen, K. (2009). *An Invitation to Social Construction. Second Edition*. London: Sage Publications Inc
- Giddens, A. (1992). *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love & Eroticism in Modern Societies*. Cambridge: Polity Press
- Goldenberg, I. & Goldenberg, H. (1996). *Family Therapy*. Firenze: Brooks Cole Publishing Company
- Gran, S. (2007). *Kjærlighetens tre porter. Vendepunkter i nye og gamle forhold*. Oslo: Aschehoug.
- Hart, S. og Schwartz, R. (2009). *Fra interaksjon til relasjon*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS
- Hart, S. (2011). *Den følsomme hjernen*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Hetherington, E. M., og Kelly, J. (2002). *For better or for worse*. New York: W. W. Norton & Company, Inc.
- Hines, A. M. (1997). Divorce-Related Transitions, Adolescent Development, and the Role of the Parent-Child Relationship: A Review of the Literature. *Journal of Marriage and Family*, Vol. 59, No. 2

- Huron, D. (2006). *Sweet Anticipation: Music and the Psychology of Expectation*. Cambridge: MIT Press
- Hårtveit, H og Jensen, P. (2004). *Familien - pluss én*. Oslo: Universitetsforlaget AS. 2.utg
- Jensen, P. (2009). *Ansikt til ansikt. Kommunikasjons- og familieperspektivet i helse- og sosialarbeid*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS. 2. Utgave
- Johnsen, V. (2009, 6. april). *Hei vennen, vi skal skilles*. Intervju med Frode Thuen. Side2. Hentet 6. april 2009 fra: <http://www.side2.no/sexogsamliv/article2596485.ece>
- Jørgensen, M. og Phillips, L. (1999). *Diskursanalyse som teori og metode*. Fredriksberg: Roskilde Universitetsforlag/Samfundslitteratur.
- Kruse, E. (2003). *Kvalitative forskningsmetoder –i psykologi og beslægtede fag*. Virum: Psykologisk Forlag A/S. 5. Udgave
- Kvale, S. & Brinkmann S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk. 2. Utgave
- Langdridge, D. (2006). *Psykologisk forskningsmetode*. Trondheim: Tapir Akademisk forlag
- Larsgaard, H. (2009). *Alene eller sammen?* Oslo: Diakonhjemmet Høgskole. (Masteroppgave i familieterapi og systemisk praksis.)
- Lilledalen, G. (1984). En presentasjon av strukturell familieterapi. *Fokus på Familien*, vol. 12. Oslo
- Lundby, G. (1998). *Historier og terapi – Om narrativer, konstruksjonisme og nyskriving av historier*. Oslo: Tano Aschehoug
- Minuchin, S. (1974). *Families and Family Therapy*. Cambridge, MA: Harvard University Press
- Minuchin, S. (1977). *Familjer i terapi*. Stockholm: Wahlström & Widstrand
- Minuchin, S, Lee, W.Y. og Simon, G. (1998). *Familieterapi, Veie til utvikling og forandring*. København: Munksgaards Forlag
- Minuchin, S, Nichols, M. P og Lee, W.Y. (2010). *Vurdering af familier og par. Fra symptom til system –en firetrinsmodel i to sessioner*. Virum: Dansk Psykologisk Forlag A/S
- Neumann, I. B (2001): *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget
- Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (2014). Siden om personvern. Hentet 3.februar 2014. <http://www.nsd.uib.no/personvern/>
- Rotschild, B. (2000). *The Body Remembers – the psychophysiology of trauma and trauma treatment*. New York: W.W & Norton Company Inc.

- Raaheim, S. og Raaheim, K. (2004). *Psykologiske fagord*. Bergen: Fagbokforlaget. 7. Utgave
- Schødt, B og Egeland, T. Aa. (1992). *Fra Systemteori til Familieterapi*. København: Jørgen Paludan.
- Schibbye, A-L. L. (2009). Relasjoner. *Et dialektisk perspektiv på eksistensiell og psykodynamisk psykoterapi*. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Smith, J. A, Flowers P. & Larkin, M. (2009). *Interpretative Phenomenological Analysis, Theory, Method and Research*. London: Sage Publications Ltd
- Shapiro, A (2003). Later-Life Divorce and Parent-Adult Child Contact and Proximity: A Longitudinal Analysis. *Journal of Family Issues* 2003, 24
- Shorter, E. (1975). *The Making of the Modern Family*. New York: Basic Books
- Statistisk Sentralbyrå (2014). Skilsmisser og Ekteskap. Hentet 11. mai 2014. <https://www.ssb.no/statistikkbanken/SelectVarVal/saveelections.asp>
- Størksen, I., Røysamb, E., Gjessing, H. K., Moum, T., & Tambs, K. (2007). Marriages and psychological distress among adult offspring of divorce: A Norwegian study. *Scandinavian Journal of Psychology*, 48
- Thagaard, T. (2009). *Systematikk og innlevelse*. Bergen: Fagbokforlaget. 3. utgave
- Thornquist, E. (2003). *Vitenskapsfilosofi og vitenskapsteori for helsefag*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Tjersland, O. A. og Eriksen, P. (1994). Fra karaktertrekk til relasjoner og språk *Artikkelsamling Familieterapi og Systemisk Praksis*. Oslo: Diakonhjemmet Høgskole
- Thomassen, M. (2006). *Vitenskap, kunnskap og praksis*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Thuen, F. (2011). *Kunsten å være voksen*. Oslo: Cappelen Damm As
- Vetere, A. (2001). Therapy Matters: Structural Family Therapy. *Child Psychology & Psychiatry Review Volume* 6. No. 3.
- Watzlawick, P., Weakland, J. og Fisch, R. (1974). *Change. Principles of Problem Formation and Problem Resolution*. New York: W.W. Norton & Company Inc.
- Wennerberg, T. (2011). *Vi er våre relasjoner*. Oslo: Arneberg forlag AS
- Øfsti, A. (2010). *Parterapi. Kjærlighet, intimitet og samliv i en brytningstid*. Oslo: Universitetsforlaget AS

VEDLEGG

1. Forespørsel om deltagelse med samtykkeerklæring
2. Intervjuguide
3. NSD-dokument

Vedlegg 1

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

”Hvordan er det for voksne barn når foreldrene skiller seg”

Mitt navn er Lene Grønvold. Jeg har bachelor i psykologi, videreutdanning i familieterapi og er for tiden student ved Diakohjemets Høyskole på Master i familieterapi. Til daglig arbeider jeg med kartlegging og veiledning av familier i en privat organisasjon, der jeg har ansvar for oppfølging og veiledning på vegne av barneverntjenesten. Som en del av masterstudiet, skal jeg skrive en oppgave basert på en undersøkelse om et område jeg er opptatt av. Derfor denne henvendelsen.

Jeg ønsker å belyse det å bli skilsmissebarn i voksen alder. Hvordan er opplevelsen for voksne barn når foreldrene etter mange års ekteskap velger å skilles? Hvordan håndterer de skilsmisseprosessen og forandringen i familien, og hvordan opplever de sin egen rolle under prosessen og etter skilsmissen er et faktum? Formålet med prosjektet er bevisstgjøring; bidra til mer kunnskap og økt forståelse rundt temaet, og mulig fasilitere for videre forskning.

Jeg ønsker derfor å intervju personer som opplevde at deres foreldre skilte seg etter de selv hadde flyttet hjemmefra, etablert seg i eget hjem, og ikke var en del av det ”daglige familiesystemet” med sine foreldre.

Undersøkelsen omhandler en samtale mellom deg og meg på ca. 1 - 1 ½ time på et egnet sted for deg, der vi kan være uforstyrret. Samtalen vil bli tatt opp på bånd og transkriberes. Det vil foreligge en samtykkeerklæring som omhandler forvaltning av informasjonen som blir gitt. Det er frivillig å delta, og mulig å trekke seg fra undersøkelsen når som helst. Båndet vil bli makulert når undersøkelsen er avsluttet. Det vil kun være meg som kjenner til din identitet. Intervjuet vil bli anonymisert og gjennomgått av meg og min veileder, Heidi Larsgaard, familieterapeut ved Bufetat. Er det ønskelig kan det transkriberte intervjuet oversendes for gjennomgang av deg.

Er du interessert i å delta på undersøkelsen, ber jeg deg om å kontakte meg så fort som mulig på:

Tlf: 95 70 48 09 eller

mail: lgulbrandsen@hotmail.com

Jeg vil deretter ta kontakt med deg for en avtale. Er det spørsmål eller annet du ønsker, så kontakt meg på samme nummer og e-post.

Med vennlig hilsen

Lene Grønvold

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 2

INTERVJUGUIDE

Innledning

- Introdusere meg selv og studiet jeg går på, samt min profesjonelle bakgrunn

- Gjenta formålet med undersøkelsen og problemstillingen som gitt i introduksjonsbrevet.
- Om det er noen spørsmål i den forbindelse?
- Hva det er som gjør at informanten er valgt

Tema for semistrukturert intervju:

- Hva skjer med familiestrukturen når barna berørt av en skilsmisse er voksne?
- Skjer det en endring i etablerte handlingsmønstre og måten familiemedlemmene kommuniserer med hverandre på?
- Hva med lojalitet, konflikthåndtering, subjektene følelser, deres opplevelse av skilsmisseprosessen og sin egen rolle i den?
- Har de opplevd åpenhet fra foreldrene, har det oppstått allianser?
- Hvilke forventninger til deltagelse i skilsmisseprosessen opplevde subjektene fra foreldrene, fra andre mennesker rundt seg og fra seg selv?
- Opplever subjektene at skilsmisseprosessen og tiden etter har påvirket dem på noen måte? På eventuelt hvilken måte?
- Hva er felles for subjektene opplevelser, hva er ulikt? Hva kan disse likhetene og ulikhetene komme av?

Vedlegg 3

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org nr. 985 321 884

Heidi Larsgaard
Bufetat
Postboks 7024
0130 OSLO

Vår dato: 14.11.2013

Vår ref: 36151 / 2 / LB

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 01.11.2013. Meldingen gjelder prosjektet:

36151	<i>Hvordan er det for voksne barn når foreldrene skiller seg?</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Diakonhjemmet Høgskole AS, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Heidi Larsgaard</i>
Student	<i>Lene Grønvold</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.06.2014, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Lene Christine M. Brandt

Kontaktperson: Lene Christine M. Brandt tlf: 55 58 89 26

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Lene Grønvold lgulbrandsen@hotmail.com

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@svt.uit.no